

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Michaela Žáková

ARCIVÉVODA LEOPOLD FERDINAND TOSKÁNSKÝ
ARCHDUKE LEOPOLD FERDINAND OF TUSCANY

Praha 2011

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Poděkování

Za vedení bakalářské práce, mnoho cenných rad i připomínek děkuji panu Doc. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. května 2011

Michaela Žáková

Abstrakt

Bakalářská práce „Arcivévoda Leopold Ferdinand Toskánský“ pojednává o životních osudech arcivévody Leopolda Ferdinanda (1868-1935) z toskánské větve habsbursko-lotrinského rodu, od roku 1903 žijícího pod občanským jménem Leopold Wölfling.

Práce zachycuje Leopoldovo dětství, dospívání a konflikty s rodinou. Dále se věnuje problematice jeho rezignace na stav arcivévody, zejména příčinám jeho rozhodnutí vzdát se arcivévodského postavení a průběhu jednání o rezignačních podmínkách. Pozornost je věnována také Leopoldovu občanskému životu před rokem 1918 i jeho působení po první světové válce.

Abstract

Bachelor thesis „Archduke Leopold Ferdinand of Tuscany“ treats of life career of archduke Leopold Ferdinand (1868-1935) from tuscanian stem of Habsburg-Lorraine's House, who lived since 1903 under the civil name Leopold Wölfling.

This thesis describes Leopold's childhood, adolescence and conflicts with his family. It also deals with problems of his resignation from the archducal state, especially with reasons of his decision to give up his archducal position and with the process of resignation conditions dealings. Bachelor thesis pays attention to Leopold's civil life before 1918 and to his activities after the First World War.

Klíčová slova

Arcivévoda, Leopold Ferdinand Toskánský, habsbursko-lotrinský rod, Toskánsko.

Keywords

Archduke, Leopold Ferdinand of Tuscany, Habsburg-Lorraine's House, Tuscany.

Obsah

Úvod	7
1. Dětství	12
Narození a rodina	12
Výchova.....	16
Námořní kadet	20
2. První konflikty	23
Na cestě kolem světa	23
Důstojník pěchoty.....	27
Vilemína Adamowicová.....	31
3. Rebelantský arcivévoda.....	37
Příčiny útěku.....	37
Útěk	39
Vyrovnání s rodinou	42
4. První léta občanského života	49
První kroky Leopolda Wölflinga.....	49
První manželství	51
Společenství „přírodních lidí“	54
Další osud Vilemíny Wölflingové.....	55
5. Druhý sňatek	57
Marie Ritterová.....	57
Vztahy s rodinou v prvním desetiletí po vystoupení z rodiny.....	59
Krach druhého manželství a život do konce války.....	60
6. Život Leopolda Wölflinga po válce.....	62
První poválečná léta	62
Návrat do Vídně	63
Arcivévoda hokynář	64
Třicátá léta	66
Závěr	68
Seznam pramenů a literatury	72
Seznam obrazových příloh.....	75
Obrazové přílohy	77

Úvod

Cílem mé bakalářské práce je zmapovat životní dráhu muže, jehož osudy nejsou širší veřejnosti příliš známy. Ačkoli dnes arcivévodu Leopolda Ferdinanda Toskánského (1868-1935) znají spíše jen historici (ale také čtenáři historického bulváru), svým současníkům se do paměti zapsal výrazně. Zcela odmítl přizpůsobit své jednání arcivévodskému postavení a po vystoupení z rodu vedl pod občanským jménem Leopold Wölfling poměrně frivolní život. Doposud se osobností tohoto nanejvýš výstředního člena habsbursko-lotrinského rodu zabývalo jen málo badatelů. Jeho osobě zatím nebyla věnována žádná monografie, což bylo – vedle zájmu o habsbursko-lotrinský rod – hlavním důvodem, proč jsem si toto téma zvolila.

Práci jsem rozčlenila do šesti kapitol. Vedle arcivévodova dětství (věnovat se budu zejména rodinnému prostředí, výchově a vzdělávání) v nich zaměřím svou pozornost na Leopoldovy konflikty s příbuznými, na dramatické okolnosti jeho útěku i na problematiku rezignace na stav arcivévodky. Zabývat se budu rovněž jeho životem v postavení řadového občana. Práce se pokusí nalézt odpověď na otázku, jaké byly příčiny jeho rozhodnutí vzdát se arcivévodského postavení a jaký dopad měl tento krok na něj a na jeho rodinu. Zajímat mě bude také proměna vztahů mezi Leopoldem Ferdinandem a jeho příbuznými po vystoupení z rodu. Dále se budu ptát, jak a zda vůbec se bývalý arcivévoda dokázal vyrovnat se svým novým stavem. Nalezl ve svém pozdějším životě uplatnění a životní štěstí? Jaký vlastně byl Leopold Ferdinand Toskánský, pozdější Leopold Wölfling?

Řadu otázek, které kontroverzní arcivévoda vzbuzuje, publikovaná literatura doposud uspokojivě nezodpověděla. Leopoldův životní příběh sice podnítil zájem několika autorů, ve většině případů se však dočkal jen povrchního zpracování. Zajímavějšími osobnostmi zatím byli v tomto směru jiní toskánští Habsburkové, Leopoldovi strýcové: Ludvík Salvátor (1847-1915), cestovatel známý svou vysoce ceněnou vědeckou činností, a rebel císařské rodiny Jan Salvátor (nar. 1852, datum úmrtí neznámé, pohřešován od r. 1890, r. 1911 prohlášen za mrtvého), pozdější Jan Orth. Bez pozornosti historiků nezůstala ani Leopoldova mladší sestra Luisa (1870-1947), saská korunní princezna, která se rozhodla opustit rodinu a odejít za svým milencem.

Základní informace o historii habsbursko-lotrinského rodu, o životě arcivévodky Leopolda i ostatních členů rodiny, stejně jako odkaz na další prameny a literaturu

nalezneme v životopisné encyklopedii Habsburků,¹ jejíž vydání připravila rakouská historička Brigitte Hamannová. Uspořádáním císařské rodiny a pravidly, jimiž se museli její členové řídit, se zabývala v práci „Der Alltag des Kaisers. Franz Joseph und sein Hof“² Martina Winkelhoferová, částečně tuto problematiku nastínil i Otto Urban ve „Františku Josefovi I.“³. Podrobné informace k habsburskému rodinnému řádu obsahuje doposud nepublikovaná diplomová práce rakouského historika Petera Wiesfleckera „Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik im Zeitalter Kaiser Franz Josephs I. Austritte aus dem Kaiserhaus und Ehen mit Bürgerlichen“⁴. Rodinnému řádu se věnoval rovněž Jan Županič ve svém článku „Habsburkové ve 20. století“⁵.

Z českých autorů zaujala osobnost toskánského arcivévody Jiřího Pernese, který věnoval Leopoldu Ferdinandovi kapitolu v knize „Habsburkové bez trůnu“⁶. Zaměřil se zejména na Leopoldovo dětství, následnou vojenskou kariéru a konflikt s Františkem Ferdinandem d'Este. Práce navíc obsahuje zajímavé svědectví člena posádky křižníku „Císařovna Alžběta“ o průběhu plavby kolem světa. Podrobnější informace o Leopoldově životě po vystoupení z habsbursko-lotrinského rodu zde ovšem chybí.

Historik Friedrich Weissensteiner zpracoval Wölflingův příběh v knize „Reformer, Republikaner und Rebellen. Das andere Haus Habsburg-Lothringen“⁷. Autorovi se v kapitole „Leopold Ferdinand (Leopold Wölfling). Vom Erzherzog zum Würstelverkäufer“ podařilo skvěle nastínit klíčové momenty Leopoldovy životní dráhy, pečlivě propracovaný poznámkový aparát navíc usnadnil další studium.

Nejlepší a nejpodrobnější zpracování tohoto tématu představuje pátá kapitola již zmiňované Wiesfleckerovy práce „Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik“ – „Erzherzog Leopold Ferdinand (Leopold Wölfling)“ – obsahující poznatky zejména k otázce vyrovnání bývalého arcivévody s rodinou. Opomenuty ale nejsou ani další aspekty Leopoldova života, jako například konflikt s budoucím

¹ HAMANNOVÁ, Brigitte, Habsburkové. Životopisná encyklopedie, Praha 2001.

² WINKELHOFER, Martina, Der Alltag des Kaisers. Franz Joseph und sein Hof, Innsbruck und Wien 2010.

³ URBAN, Otto, František Josef I., Praha 1999.

⁴ WIESFLECKER, Peter, Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik im Zeitalter Kaiser Franz Josephs I. Austritte aus dem Kaiserhaus und Ehen mit Bürgerlichen, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1989.

⁵ ŽUPANIČ, Jan, Habsburkové ve 20. století, in: Historický obzor, 2006, roč. 17, č. 1/2, s. 2-9.

⁶ PERNES, Jiří, Habsburkové bez trůnu, Praha 1995.

⁷ WEISSENSTEINER, Friedrich, Reformer, Republikaner und Rebellen. Das andere Haus Habsburg-Lothringen, München 1995.

následníkem trůnu⁸, kariéra u pěchoty, nevydařená manželství či jeho působení po první světové válce.

Řada autorů se ve svých pracích zaměřila spíše na dílčí problémy Leopoldovy životní dráhy. Velmi odlehčenou formou zpracoval osudy Leopolda Wölflinga Christian Dickinger v knize „Černé ovce mezi Habsburky. Vyvrženci a prostopášníci slavného panovnického rodu“⁹. V kapitole „Pan Leopold Wölfling. Císařský princ si bere prostitutku a stává se prodavačem párků“ autor zdůraznil především čtenářsky atraktivní Leopoldovy skandály. V podobném duchu se toskánským arcivévodou zabývala i Gabriele Praschl-Bichlerová. Ve své publikaci „Lásky a sňatky Habsburků. Milostné příběhy a události kolem sňatků habsburského rodu“¹⁰ věnovala pozornost hlavně Leopoldovu milostnému a partnerskému životu. Na osobnost arcivévodou Leopolda dále upozornili někteří autoři v souvislosti s Františkem Ferdinandem d'Este a jeho cestou kolem světa.¹¹

Pramenná základna je oproti skrovné literatuře rozmanitější. Leopold sepsal po vystoupení z habsbursko-lotrinského rodu několik vzpomínkových knih. Roku 1921 byly v Berlíně vydány jeho první memoáry „Habsburger unter sich: Freimütige Aufzeichnungen eines ehemaligen Erzherzogs“, které později vyšly i v českém překladu pod názvem „Habsburkové ve vlastním zrcadle: Životní vzpomínky“¹². Bývalý arcivévoda popsal v pamětech svou výchovu a vzdělávání, čtenářům rovněž přiblížil strukturu toskánského dvora i atmosféru domácího prostředí. Dále se zabýval některými významnými osobnostmi (Jan Orth, saský král Jiří, anglický král Edward VII. aj.). Osobním záležitostem bohužel věnoval pozornost jen minimálně. Například o incidentu na palubě křižníku „Císařovna Alžběta“ se ani nezmínil a následný konflikt s rodinou a svůj odchod z rodu okomentoval nanejvýš stručně.

⁸ Prvním následníkem trůnu byl od smrti korunního prince Rudolfa (r. 1889) až do své smrti (r. 1896) arcivévoda Karel Ludvík. Přestože byl jeho nejstarší syn František Ferdinand až druhým následníkem, byl všeobecně za následníka trůnu považován. Oficiálně byl jako následník trůnu potvrzen roku 1897. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 137, 213.

⁹ DICKINGER, Christian, Černé ovce mezi Habsburky. Vyvrženci a prostopášníci slavného panovnického rodu, Praha 2001.

¹⁰ PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele, Lásky a sňatky Habsburků. Milostné příběhy a události kolem sňatků habsburského rodu, Praha 2004.

¹¹ Např. GALANDAUER, Jan, František Ferdinand d'Este. Následník trůnu, Praha a Litomyšl 2000; HAMMONDOVÁ, Beate, Největší milostný příběh na dvoře habsburském. František Ferdinand a Žofie Chotková, Praha 2004.

¹² WÖLFLING, Leopold, Habsburkové ve vlastním zrcadle: Životní vzpomínky, Praha [b. r.].

O dva roky později, v červenci a srpnu 1923, vytvořil bývalý arcivévoda pro časopis *Die Stunde* sérii článků „Die letzten Habsburger“. V následujícím roce vyšly články v češtině knižně pod názvem „Poslední Habsburkové: Vzpomínky a úvahy“¹³. Wölflingovy komentáře a postřehy se v porovnání s prvními memoáry nesou ve výrazně ostřejším tónu. O Františku Ferdinandovi d'Este například posměšně napsal: „Měl strašlivě tvrdou lebku a nijaká filosofie neusnadňovala mu život. Jeho vzdělání bylo obecný nátěr, od něhož jeho duch mnoho nezískal. Patolízalové byli kolem něho pořád. (...) Pozdravil-li ho jeho Janitschek¹⁴ stereotypickým: ‚Císařská Výsost ale vypadá dnes tak svěží!‘ pohladel si knír a zazářil.“¹⁵

Roku 1930 spatřila v Londýně světlo světa další Wölflingova vzpomínková kniha – „From Archduke to Grocer – My Life Story“. V roce 1996 vyšel titul i v českém překladu pod názvem „Z arcivévody hokynářem: Paměti habsburského arcivévody Leopolda Toskánského“¹⁶. Kniha představuje osobní zповěď bývalého arcivévody. Zabýval se v ní konflikty s rodinou, příčinami odchodu z dynastie, vztahy se ženami i životními peripetemi po pádu monarchie. Neodpustil si přitom řadu osobních (v některých případech dokonce dosti hrubých) útoků proti svým nepřátelům.¹⁷

Kritická interpretace Leopoldových pamětí je pochopitelně nutností. Přestože arcivévoda v jedné z knih napsal, že jeho zápisky „nemají jiného účelu než rozšířit pravdu,“¹⁸ bude zřejmě mnohem blíže pravdě (i vzhledem k jeho tíživé finanční situaci) jiné jeho tvrzení, a sice že jej pobídla k dílu „naděje na získání trochy peněz.“¹⁹ Některé pasáže Leopoldových vzpomínkových knih dokonce budí dojem, že jejich sepsání bylo aktem jakési osobní msty bývalým nepřátelům.

Dále jsem využila paměti Leopoldovy sestry Luisy Toskánské,²⁰ kde jsou obsaženy cenné informace zejména o dětství, dospívání a útěku toskánských sourozenců. Pracovala

¹³ WÖLFLING, Leopold, *Poslední Habsburkové: Vzpomínky a úvahy*, Praha 1924.

¹⁴ František Janáček, vrchní komoří Františka Ferdinanda d'Este. GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 350.

¹⁵ Citováno dle: WÖLFLING, L., *Poslední Habsburkové*, s. 46.

¹⁶ WÖLFLING, Leopold, *Z arcivévody hokynářem: Paměti habsburského arcivévody Leopolda Toskánského*, Praha 1996.

¹⁷ Například arcivévodu Albrechta označil za omezeného starého hastroše, na jiném místě přirovnal císaře Františka Josefa I. ke vzteklému rotnému, který drezíruje vojáky v přijímacím pokoji. WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 13, 69.

¹⁸ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Habsburkové ve vlastním zrcadle*, s. 8.

¹⁹ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 5.

²⁰ TOSCANA, Luise von, *Mein Lebensweg*, Dresden 2004.

jsem také s pozůstalostí toskánského velkovévody Ferdinanda IV. uloženou v Národním archivu (Rodinný archiv toskánských Habsburků), konkrétně se čtyřmi kartony nezpracované části Ferdinand IV.,²¹ mapujícími Leopoldův život od narození do smrti velkovévody Ferdinanda IV. v roce 1908. Fond obsahuje mj. korespondenci, a to jak osobního, tak úředního charakteru (telegramy, lékařské zprávy, pohlednice, smlouvy a notářská akta, ale i výstřižky z novin). Orientaci v doposud nezpracovaném fondu ztěžuje absence archivních pomůcek, jednotlivé dokumenty jsou však řazeny víceméně chronologicky.

Leopoldův život dokresluje také dobový tisk. V práci jsem využila článků z následujících tiskovin: Arbeiter Zeitung, Der Floh, Fremden-Blatt, Die Neue Zeitung, Neue freie Presse, Pester Lloyd, Prager Tagblatt, Reichspost, Salzburger Volksblatt, Salzburger Zeitung, Wiener Bilder, Wiener Montags-Post, Wiener Sonn- und Montags-Zeitung a Wiener Zeitung.

Při studiu literatury a pramenů jsem se setkala s nejednotností ve způsobu psaní dívčího příjmení Leopoldovy první manželky Vilemíny. Z četných variant jsem nakonec zvolila možnost „Adamowicová“, jež se v pozůstalosti toskánského velkovévody Ferdinanda IV. vyskytovala nejčastěji. Pro zjednodušení a větší srozumitelnost textu jsem se rozhodla používat vedle označení rodu jako „habsbursko-lotrinského“ též zkrácenou variantu „habsburský“.

²¹ Národní archiv (dále jen NA), Rodinný archiv toskánských Habsburků (dále jen RAT), část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 566 – 569, kart. 183 – 186.

1. Dětství

Narození a rodina

Dne 3. prosince 1868 oznamovala jedna ze zpráv listu Wiener Zeitung radostnou událost v nejvyšších kruzích: „Její císařská Výsost, nejjasnější paní velkovévodkyně Alice Toskánská, choť Jeho císařské Výsosti nejjasnějšího pana arcivévody Ferdinanda, velkovévody Toskánského, ve středu 2. prosince ráno před jednou hodinou v Salzburgu šťastně porodila prince.“²² Chlapec byl prvním dítětem velkovévodského páru a při křtu dostal jména Leopold Ferdinand Salvátor Maria Josef Jan Křtitel Zenobius Ruprecht Ludvík Karel Jakub Bibiana.²³ Chlapce rodiče i sourozenci, kterých v následujících letech přibýlo ještě devět, oslovovali zkráceně „Leopoldo“, pro širší rodinu zůstal Leopoldem Ferdinandem. Pokřtěn byl o tři dny později salcburským arcibiskupem Maxmiliánem Josefem von Tarnóczy. Kmotrem se stal novorozenci jeho dědeček Leopold II. Toskánský, při slavnostním obřadu zastoupený svým mladším synem Ludvíkem Salvátorem.²⁴

Ošetřující lékař Prof. Dr. Spatteneger denně písemně informoval šťastného otce o zdravotním stavu a pokračujícím vývoji malého Leopolda.²⁵ Jedna z jeho lékařských zpráv se ocitla i na stránkách Salzburger Zeitung: „Urozená šestinedělka Její císařská Výsost nejjasnější paní velkovévodkyně Alice Toskánská a vznešený princ se nacházejí, jak ve včerejších dnech, tak i dnes, v nejlepším zdravotním stavu.“²⁶ Novorozeně tedy bylo k radosti rodičů zdravé a silné. Do salcburské zimní rezidence plynuly stohy blahopřání k narození malého arcivévody. Mezi gratulanty nechyběl papež Pius IX., rakousko-uherský²⁷ ministr zahraničí Beust, „naše nejsrdčejší blahopřání Tobě [Ferdinandovi] a

²² Cit. dle: Wiener Zeitung, 3. prosince 1868, s. 1.

²³ Křestní list arcivévody Leopolda Ferdinanda Toskánského, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 566, kart. 183.

²⁴ Křestní list arcivévody Leopolda Ferdinanda Toskánského, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

²⁵ Lékařské zprávy Prof. Dr. Spattenegera Ferdinandu IV. Toskánskému z prosince 1868, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

²⁶ Cit. dle: Salzburger Zeitung, 4. prosince 1868, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

²⁷ Od rakousko-uherského vyrovnání roku 1867 se stát oficiálně skládal z „Království a zemí na říšské radě zastoupených“ a „Zemí svatoštěpánské koruny“, neoficiálně z „Předlitavska“ a „Zalitavska“. VEBER, Václav; HLAVAČKA, Milan, VOREL, Petr a kol., Dějiny Rakouska, Praha 2009.

Alici ke šťastné události²⁸ telegraficky vyjádřila rodina arcivévody Karla Ludvíka. „Velice potěšeni šťastnou událostí [gratulovali] (...) z celého srdce“ i císař František Josef I. s císařovnou Alžbětou.²⁹

Otec Ferdinand, zvaný v kruhu rodinném a mezi přáteli „Nando“, byl v pořadí čtvrtým toskánským velkovévodou z habsbursko-lotrinského rodu. Abychom lépe pochopili svázanost toskánských Habsburků s hlavní rodovou větví, je nutné vrátit se zpět do roku 1737, kdy František I. Štěpán získal Toskánsko jako odškodnění za odstoupené lotrinské vévodství. Později jej po něm podědil jeho druhorozený syn Leopold a reformami z něj učinil vzorovou zemi evropského osvícenství. Větev toskánských Habsburků založil jeho druhorozený syn Ferdinand III. Pozadí jeho vlády i vlády jeho syna Leopolda II. bylo velmi dramatické³⁰ a vyústilo nakonec za druhé revoluce roku 1859 v abdikaci Leopolda II. ve prospěch nejstaršího syna Ferdinanda.

Tento krok však již rodině vládu v Toskánsku nezachránil a krátce poté byli Habsburkové sesazeni. Podobný osud potkal i modenskou větev rodu, ta ale měla na rozdíl od větve toskánské dostatečné finanční prostředky na to, aby nemusela být závislá na dobré vůli císaře. Toskánští se ocitli zcela bez prostředků a uchýlili se proto pod ochranná křídla Františka Josefa I., který jim přidělil jako rezidenci starý ponurý salcburský hrad a zaopatřil je finančně z rodinného fondu.³¹ Tato poněkud svízelná situace Ferdinandovi nikterak nebránila ve vydržování reprezentativního dvora. Ferdinand se podle všeho nikdy nesmířil s tím, že Toskánsko nadobro ztratil. Čas od času v rodinném kruhu prý vypravoval „o svém bláhově hýčkaném snu, že nás všechny jednoho dne zase přivede zpět do svého milovaného Toskánska a že tam budeme v obnoveném rodinném dědictví navždy šťastně žít.“³²

Bohužel opak byl pravdou, v březnu 1860 se Toskánsko připojilo k nově vzniklému Italskému království a o deset let později Ferdinand IV. na přání císaře formálně

²⁸ Cit. dle: Telegram arcivévody Karla Ludvíka Ferdinandu IV. Toskánskému z 2. prosince 1868, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

²⁹ Cit. dle: Telegram císaře Františka Josefa I. Ferdinandu IV. Toskánskému z 2. prosince 1868, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

³⁰ Velkovévoda Ferdinand III. byl nucen za napoleonských válek opustit Toskánsko a na čas se usadit v Salcburku a následně ve Würzburgu, jeho syna Leopolda II. ze země dočasně vyhnala revoluce v letech 1847-1848.

³¹ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 105-106, 110-111, 244-248.

³² Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 22.

abdikoval, aby se zlepšily rakousko-italské vztahy.³³ Do Toskánska se velkovévoda ani jeho potomci jako panovníci již nikdy nevrátili. Museli zůstat v Rakousku, v těsném spojení s hlavní rodovou větví, ač příbuzenství s ní bylo poněkud volnější, uvážíme-li, že posledním společným předkem Ferdinanda IV. a císaře Františka Josefa I. byl až císař Leopold II. Svou příslušnost k habsburské dynastii ani sám Leopold příliš nezdůrazňoval, naopak: „Ze čtyř sňatků s Bourbony vyplývá, že jsme, moji sourozenci a já, zdědili každý patnáct šestnáctin krve bourbonské a jen po jedné dvaatřicetině lotrinské a habsburské. Touto převahou lehce vznětlivého živlu románského stává se srozumitelným mnoho jinak nevysvětlitelného.“³⁴

Vysvětlovat jistou nekonvenčnost některých Habsburků přítomností bourbonské krve bylo populární, stejný romantizující argument se objevil například v souvislosti s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem d'Este.³⁵ Leopold by se na tomto místě patrně bránil, neboť s Františkem Ferdinandem byli v nepřátelství a sám Leopold nepochybně neshledával mezi sebou a jím žádnou podobnost. Jedná se spíše jen o jakousi metaforu. Spokojme se proto s konstatováním, že toskánská linie byla rakouské větvi rodu mentálně značně vzdálena. Rodina se vlivem italského prostředí zcela poitalštila, o čemž svědčí například skutečnost, že dorozumivacím jazykem byla italština, a to i v době salcburského exilu.

Je také pravdou, že Toskánští nebyli mezi ostatními Habsburky příliš oblíbeni. Nejenže mluvili italsky, navíc i snižovali výše apanáží ostatních členů rodiny.³⁶ Z rodinného fondu, který předtím toskánskou větev nefinancoval,³⁷ bylo po útěku z Florencie nutné zabezpečit všechny členy toskánské rodiny – a ta byla značně rozvětvená. Velký počet potomků byl pro toskánskou linii vůbec charakteristický. Ferdinandovi IV. a jeho ženě Alici se narodilo deset dětí, stejný počet potomků měl jeho mladší bratr Karel Salvátor i synovci František Salvátor a Leopold Salvátor. Sám velkovévoda Ferdinand pocházel rovněž z deseti dětí.³⁸

Mezi sourozenci posledního toskánského velkovévody byla celá řada zajímavých osobností, například vědecky založený Karel Salvátor zabývající se inovacemi v oblasti

³³ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 110.

³⁴ Cit. dle: WÖFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 16.

³⁵ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 16.

³⁶ K apanážím a rodinnému řádu podrobněji WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 7-19.

³⁷ Toskánský velkovévoda byl panovníkem suverénního státu a nebyl na císaři nijak závislý.

³⁸ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 78, 288, 316.

konstrukce zbraní, nebo uznávaný přírodovědec a cestovatel Ludvík Salvátor. Nejvíce zájmu vzbuzoval a dosud vzbuzuje nejmladší Ferdinandův bratr Jan Salvátor, nedostižný ideál svého synovce Leopolda Ferdinanda. Jeho novátorství, politické názory a kritika zaostalé rakouské armády jej přivedly do konfliktu s rodinou, zejména s císařem a arcivévodou Albrechtem. Často se stýkal s dalším „rebelem“ císařské rodiny korunním princem Rudolfem. Pojily je nejen vědecké zájmy a liberální názory, ale i záliba v odhalování spiritistických podvodníků. Jejich vztah byl značně komplikovaný. Autorka Rudolfovy biografie Brigitte Hamannová Jana popsala jako sice nadaného a milovaného, zároveň však závistivého a excentrického bratrance, se kterým se Rudolf neustále hádal a hned zase usmířoval.³⁹

Kvůli svým politickým aktivitám nakonec Jan Salvátor upadl v nemilost u císaře. Konflikt vyvrcholil roku 1889 Janovým vystoupením z habsbursko-lotrinského rodu. Vzdal se apanáže a přijal občanské jméno Jan Orth.⁴⁰ A senzace působil bývalý arcivévoda i nadále, když o rok později zmizel se svou lodí za bouře kdesi u Hornova mysu. Roku 1911 byl prohlášen za mrtvého, ale ještě dlouhá léta proudily do Evropy falešné zprávy, že Jan neštěstí přežil a znovu se objevil.⁴¹ Jan Orth byl a navždy zůstal Leopoldovým vzorem, synovec jej veřejně obhajoval a rád k němu přirovnával.⁴²

Ve srovnání s některými výstředními sourozenci a dětmi vedl Ferdinand IV. naprosto poklidný život. O to více si jej cenil císař František Josef I., velmi se obávající rodinných skandálů, které by mohly poškodit rodinu. Často se společně vydávali na lov, tato vášeň byla oběma společná, nebo podnikali pěší túry v Alpách. Jeden z těchto alpských výletů vylíčil František Josef v dopise své matce: „Překvapivě tam bylo k vidění mnoho kamzíků, složili jsme jich dvanáct, konkrétně pět Nando, což ho velmi rozradostnilo.“⁴³ I Leopold si povšiml jisté císařovy slabosti pro svého otce. Okomentoval ji – jak to měl v případě císařské rodiny ve zvyku – velmi střízlivě: „Byla to pouhá slabost, nic víc. Nebral jeho mínění vážně, protože otec měl široký rejstřík intelektuálních zájmů, což ho v očích monarchy s úzkým rozhledem prezentovalo jako snílka a diletanta.“⁴⁴

³⁹ HAMANNOVÁ, Brigitte, Rudolf Habsburský. Princ a rebel, Praha 2006, s. 229.

⁴⁰ Podle svého zámku Orth nedaleko Gmundenu.

⁴¹ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 172-174.

⁴² WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 153.

⁴³ Cit. dle: SCHNÜRER, Franz (ed.), Briefe Kaiser Franz Josephs I. an seine Mutter. 1838-1872, München 1930, s. 286.

⁴⁴ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 79.

Rok 1859 byl pro velkovévodu Ferdinanda nejen rokem odloučení od Toskánska, tragický byl i z osobního hlediska, neboť mu zemřela jeho první manželka Anna Marie, dcera saského krále Jana. Třiadvacetiletá velkovévodkyně podlehla tyfu, stejně jako nedlouho před ní její sestra Markéta, žena arcivévody Karla Ludvíka.⁴⁵ V rodině byla Anna zřejmě velmi oblíbená, Luisa Toskánská později napsala, že si „princezna Anna získala všechna srdce (...) a když v Neapolsku zemřela na následky tyfu, který jí způsobila otrava ústřicemi, zavládl všeobecný zármutek a Anna byla všemi oplakávána.“⁴⁶ Anna Marie po sobě zanechala roční dceru Marii Antonii, od narození velmi křehkou dívku trpící tuberkulózou. Často pobývala u příbuzných na saském královském dvoře a ke konci života na Azurovém pobřeží, kde léčila své podlomené zdraví. O vztahu mladších sourozenců k Antoinettě, jak se jí v rodině říkalo, mnoho nevíme. S ohledem na značný věkový rozdíl a častou Antoinettinu nepřítomnost nelze výraznější citové pouto předpokládat, nicméně v dochovaných svědectvích Leopolda a jeho sestry Luisy je starší sestra vykreslena ve veskrze pozitivních barvách, jako velmi talentovaná a taktická dívka.⁴⁷ Provdát se nestačila, neboť smrtelné nemoci ve věku pětadvaceti let podlehla. Ferdinand i celá rodina její smrti velice želeli.⁴⁸

Výchova

Po smrti první manželky zůstal Ferdinand téměř deset let vdovcem, až roku 1868 uzavřel sňatek podruhé – s dcerou parmského vévody Ferdinanda Karla III. Alicí, tehdy osmnáctiletou.⁴⁹ Během čtyřicetiletého manželství přivedla Alice na svět deset dětí: Leopolda Ferdinanda; Luisu (1870-1947), Leopoldovu oblíbenou sestru, partnerku ve hrách a později i v dobrodružném útěku ode dvora; Josefa Ferdinanda (1872-1942);⁵⁰ Petra

⁴⁵ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 324.

⁴⁶ Cit. dle: TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 14.

⁴⁷ WÖFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 48; TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 15.

⁴⁸ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 283.

⁴⁹ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 46.

⁵⁰ Josef Ferdinand prodělal rychlou vojenskou kariéru, r. 1916 se stal generálplukovníkem, po porážce u Lucku jej císař poslal na dovolenou. Císařem Karlem byl r. 1917 jmenován generálním inspektorem leteckých sil, po pádu monarchie se zřekl dynastických nároků a postupně uzavřel dvě morganatická manželství. Roku 1938 byl dopraven do koncentračního tábora Dachau, odkud byl však po týdnu díky stykům s rodinou H. Göringa propuštěn. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 188-189.

Ferdinanda (1874-1948);⁵¹ Jindřicha Ferdinanda (1878-1969);⁵² Annu Marii Terezii (1879-1961);⁵³ Markétu (1881-1965);⁵⁴ Germanu (1884-1955); Roberta Ferdinanda, (1885-1895) a Anežku (1891-1945).⁵⁵ Manželé vytvořili v Salcburku zcela italské prostředí a i přes finanční nesnáze a ztrátu politického vlivu nadále udržovali fikci vládnoucího dvora a dojem, že velkovévoda je pouze dočasně vzdáleným vladařem své země. Pochopitelně zde byl udržován dvorský ceremoniál. Leopold si v dospělosti často stěžoval na nedostatek přímého kontaktu s rodiči (styk s rodiči byl skutečně omezený, převážně z důvodu jejich časté nepřítomnosti) a přílišnou formálnost rodinného prostředí: „Jako u většiny královských rodin té doby byl i náš rodinný kruh všestranně propleten strnulými formálnostmi,“ napsal Leopold, „takže jsme se i jako malé děti museli stýkat s otcem zprostředkovaně. Mállokdy nám bylo dovoleno o něco požádat jinak než prostřednictvím jeho důvěrníka a tajemníka.“⁵⁶

Hned po narození byly děti svěřeny do péče kojných, chův a vychovatelů a spíše ti jim pak vytvářeli citové zázemí. Výchova dětí jejich prostřednictvím byla ve šlechtických (ale i měšťanských) rodinách obvyklá, sotva by bylo v matčiných silách osobně dohlížet na deset dětí a současně plnit reprezentační povinnosti. Leopoldova chůva Tereza Bouhlerová se těšila velké důvěře svých svěřenců. Chodili za ní se svými dětskými starostmi, brala je v ochranu a působila také jako zprostředkovatelka mezi dětmi a přísnými rodiči. Leopold na „Tat“ vzpomínal s nostalgií: „A tak se stala Tatl druhou matkou naší. Dnem i nocí, stále byla u nás, stále stejně ochotná, stejně trpělivá, stejně milá a dobrá. Viděly jsme ji před sebou, když jsme se z rána probouzely, a poslední drahá, milá tvář, která se nad námi skláněla, když nám spánek klížil víčka, byla její. A byl-li někdo nemocen a v noci se

⁵¹ Jako jediný ze synů Ferdinanda IV. Toskánského uzavřel rovnorodé manželství. Roku 1918 emigroval do Švýcarska, za Schuschniggova režimu se vrátil do Rakouska a dostal malou penzi. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 354-355.

⁵² Jindřichovo nerovnorodé manželství s Karolinou Ludescherovou, se kterou měl tři děti, císař nikdy nelegitimoval. Po roce 1918 se vzdal arcivévodských privilegií a žil v Salcburku. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 178-179.

⁵³ Roku 1901 se provdala za knížete Johanna zu Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg, s nímž měla pět dětí. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 69.

⁵⁴ Tři nejmladší sestry zůstaly neprovdány a od roku 1918 žily s matkou v Horních Rakousích. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 30, 151, 325.

⁵⁵ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 46.

⁵⁶ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévodsky hokynářem, s. 9.

probudil v horečce, hledaje pomoci, seděla u nás Tatl při světle noční lampičky a pletla. Zabolelo-li nás něco, běhaly jsme k ní, a Tatl nás dovedla potěšiti a uklidniti.“⁵⁷

Neznamená to však, že by Ferdinand s Alicí svou zodpovědnost zcela přenášeli na personál, naopak – výchovu dětí sami určovali a s nejvyšší pečlivostí a přísností na ni i dohlíželi.⁵⁸ Žádné zbytečné rozmazlování nepřicházelo v úvahu. Děti spaly na tvrdém lůžku, přikrývaly se v zimě i v létě jedinou přikrývkou a své dny začínaly studenou sprchou.⁵⁹ Z dnešního pohledu působí takováto přísnost možná nezvykle, v dobách Leopoldova dětství se ale často uplatňovala napříč všemi sociálními vrstvami a rozhodně nebyla zvláštností toskánské velkovévodské rodiny. Rozmazlit dítě bylo nežádoucí, řada rodičů se proto raději držela oblíbeného úsloví „vychování tvrdé dělá děti zdravé“⁶⁰ – ostatně kromě zápalu plic, který prodělal v březnu a dubnu 1873, malý arcivévoda v dětství pravděpodobně vážněji nestonal.⁶¹

Například Leopoldova vrstevnice budoucí manželka korunního prince Rudolfa Stefanie Belgická vzpomínala, jak jako „dětí mlčky nabíraly polévku a královna⁶² je neustále napomínala a kárala. Směly odpovídat, jen když byly osloveny, ale král⁶³ na ně promluvil jen zřídka. Královna vyžadovala, aby děti snědly vše, co se dostalo na stůl. Stefanie neměla ráda zelí a celer. Pokud je nechala na talíři, nesměla pokračovat v jídle. Královna netrpěla sebemenší dětský rozmar. Jen málokdy povolila, že děti mohou dostat sladký moučník. Jako projev vlastní pevné disciplíny ho musely dokonce odmítat, byl-li jim naservírován.“⁶⁴ V zimě byly místnosti nevytopené a Stefaniiny mrazem zarudlé ruce se později staly na vídeňském dvoře předmětem posměchu. Do takových krajností

⁵⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 32-33.

⁵⁸ Zprávy Terezy Bouhlerové Ferdinandu IV. Toskánskému z dubna až července 1873, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

⁵⁹ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 32.

⁶⁰ Srov. LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel; Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006.

⁶¹ Zdravotní stav malého arcivévody byl tehdy natolik vážný, že vyděsil celou širší rodinu a dokonce byl povolán císařský osobní lékař Dr. Widerhofer. Série telegramů mezi Dr. Widerhoferem a Jacopem Tanay di Nerli, nejvyšším hofmistrem Ferdinanda IV. Toskánského, z března 1873, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

⁶² Marie Henrietta Belgická.

⁶³ Leopold II. Belgický.

⁶⁴ Cit. dle: SCHIELOVÁ, Irmgard, Stefanie. Životní osudy vdovy po následníkovi rakouského trůnu, Praha 2002, s. 37-38.

Ferdinand s Alicí naštěstí nezacházeli, nicméně poslušnost a střídmost vyžadována byla. Sám otec šel dětem se svým prostým životním stylem příkladem.

Po dovršení šestého roku dostal Leopold podle zvyklosti mužského vychovatele. Stal se jím major Albín svobodný pán von Teuffenbach a současně se započalo se systematictějším vzděláváním malého arcivévody. Dny byly hodinu po hodině pečlivě naplánovány a ke změnám docházelo jen výjimečně. O sedmé hodině se děti shromáždily v dětském pokoji na snídani. Podávaly se obyčejně žemle s máslem a suchary, k pití káva a mléko. Alice pivala hustě zavařenou čokoládu. Po snídani si děti půl hodiny směly hrát za přítomnosti rodičů, přičemž Ferdinand obyčejně kouřilv toskánský doutník a Alice se věnovala ručním pracím.

Úderem osmé začalo vyučování. Arcivévodové nenavštěvovali veřejné školy společně s vrstevníky, ale byli vyučováni soukromě předními odborníky ze salcburských gymnázií a učitelských ústavů. Zvláštní důraz byl kladen na výuku jazyků, matematiky, jejíž znalosti měl později Leopold možnost rozvinout na ríjecké námořní akademii, dále pak šermu a jezdeckví. Mladý arcivévoda se pochopitelně neobešel ani bez důkladné znalosti historie a vlastního rodokmenu. V půl dvanácté následovala druhá snídaně a procházka s vychovatelem. Odpoledne mezi druhou a čtvrtou hodinou bylo vyhrazeno opět učení a konečně o páté přišel na řadu diner – nejdůležitější událost dne.⁶⁵

„Přesně v 5 hodin otevřel jeden z osobních myslivců křídlové dveře a vešli rodiče, většinou vedouce nejmladší dítě za ruku. Ceremoniel vyžadoval, aby jim děti šly vstříc a políbily jim ruku. Zatím postavili se dvořané a snad přítomní hosté podle své hodnosti, dámy napřed, v dlouhé řadě. Rodiče pozdravili všechny krátce, pak přišel službu mající dveřník a hlásil, že je na stole. Otevřely se jiné křídlové dveře a přesně podle hodnosti se šlo do jídelny. U stolu seděli rodiče vedle sebe na podélné straně, děti podle svého stáří pořadem vpravo a vlevo, pak dvořanstvo. (...) Pak se šlo zpět do salonu, podávala se káva a konán cerkl,⁶⁶ při čemž jsme se musili učit, jak si při tom počínati.“⁶⁷ Není divu, že tato obřadnost na děti působila spíše tísnivě. O to vítanější byl příchod léta, kdy rodina opouštěla těžkopádnou salcburskou rezidenci a trávila volné chvíle na panství Ostrov u Karlových Varů nebo v Lindau u Bodamského jezera. Tam Ferdinand v šedesátých letech zakoupil pozemky a nechal vystavět komplex budov Villa Toscana. Atmosféra zde byla

⁶⁵ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 27-38.

⁶⁶ Cerkl, též cercle – kroužek, malá uzavřená společnost lidí, Velký slovník naučný, Praha 1999, sv. 1, s. 237.

⁶⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 29.

mnohem uvolněnější. Ferdinand se oddával nejmilejším kratochvílím, plachtění a lovu, a někdy brával děti s sebou.⁶⁸

Ačkoli byl otec přísný a vzbuzoval ve svém okolí respekt, byl zároveň činorodý, laskavý, veselý a děti jej zbožňovaly. Luisa Toskánská o otci napsala: „Byl náš přítel ve hře a strávil mnoho hodin v našem dětském pokoji, dříve než naše dětské duše poznaly každodenní dřinu smutného monotónního života. (...) Mé nejšťastnější vzpomínky se týkají chvíl, kdy můj milovaný otec seděl vedle mě a mých bratrů a vyprávěl nám vlastní vymyšlené pohádky, ke kterým kreslil a maloval úžasné obrázky, které jsme hltali očima. Na mé malé plotně pro panenky nám tatínek často, k naší nevýslovné blaženosti, vařil všelijaké pokrmy.“⁶⁹ Matka byla k dětem patrně přísnější a rezervovanější než Ferdinand. Potrpěla si na tradici, byla velmi zbožná a – v souladu s duchem tehdejší doby – plně oddaná svému manželovi. Lásku k bohu a poslušnost se pokoušela vštípit i dětem, její úsilí se však minulo účinkem, alespoň u dvou nejstarších. Leopold, prohlašující se za ateistu, viděl v její zbožnosti spíše zaslepený fanatismus a otevřeně přiznal, že ji nikdy nemiloval.⁷⁰ Zda to byla skutečně pravda nebo jen silná slova, věděl bývalý arcivévoda pouze sám.

Námořní kadet

Po absolvování tradiční domácí výuky byl Leopold určen k námořnické kariéře a za tímto účelem začal být od svého patnáctého roku vzděláván na námořní akademii v Rijece.⁷¹ Léta strávená u námořnictva byla zřejmě nejšťastnějšími roky v jeho životě. Leopold nám je přiblížil ve svých pamětech. Nejprve prý bylo nutné překonat počáteční nedůvěru vrstevníků. Leopold o tom napsal: „Všichni měli na sobě lodní stejnokroj, kdežto pro mne byla hotova jen parádní uniforma. Připadal jsem si tudíž cizím, tropili si proto také ze mne hned žerty a naučili mne znáti soudce Lyncha.“⁷² Ostatní žáci akademie museli Leopoldovi vykat a oslovovat jej „arcivévodo“. Dobírali si ho také kvůli řádu Zlatého rouna,⁷³ který musel stále nosit. Arcivévoda se tedy řádu zbavoval jednoduše tím,

⁶⁸ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 16-20.

⁶⁹ Cit. dle: TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 21.

⁷⁰ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 19.

⁷¹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 70.

⁷² Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 54.

⁷³ Leopold Ferdinand obdržel řád jako šestnáctiletý. PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 158.

že ho schovával do kapes.⁷⁴ „Po jednom nebo dvou husarských kouscích [spolužáci] brzy poznali, že jsem prostě jen normální hoch, který touží po legraci. (...) Jakmile se prolomil led, vycházel jsem se všemi skvěle,“⁷⁵ vzpomínal Leopold.

Studium považoval za sice namáhavé, zato nesmírně zábavné. V tomto směru nemohli být rodiče se svým synem nespokojeni. Major Teuffenbach hlásil do Salcburku „nejponíženěji, že zkoušky z dělostřelectva a Chorvatštiny byly dnes dokončeny výborně.“⁷⁶ Friedrich Weissensteiner k tomu dodal: „Jeho kvalifikační listina byla znamenitá. ‚Má velký jazykový talent‘, stojí v jeho kvalifikačním listě pro rok 1888, ‚projevuje mimořádnou zálibu v námořnickém povolání, velmi se snaží dále se vzdělávat. Vůči posádce velmi vlídný a velmi zodpovědný.“⁷⁷ 26. června 1887 byl arcivévoda v Rijece jmenován námořním kadetem 2. třídy.⁷⁸ Roku 1889 se stal kadetem 1. třídy a zakrátko nato praporčíkem bitevní lodi.⁷⁹ V rámci studia Leopold absolvoval letní praktickou výuku a osmnáctiměsíční instruktážní plavbu na Dálném Východě, během níž navštívil například Cejlon a Japonsko, kde byl přijat u dvora japonského císaře Mutsuhita, známějšího spíše jako Meidži. Vřelého přijetí se arcivévodovi dostalo i u dvora siamského krále Čulalongkorna.⁸⁰

Leopoldovo štěstí umocňovala ještě jedna skutečnost – v této době prožíval mladý námořní kadet svou první lásku.⁸¹ Našel zalíbení ve své o tři roky mladší sestřenici Elvíře, dceři pretendenta španělského trůnu Dona Carlose a Aliciny sestry Markéty, a jeho city byly opětovány. Následovalo romantické tajné zasnoubení, a ačkoli měli příležitost vídat se jen minimálně, přetrvala jejich zamilovanost několik následujících let. Pak se Leopold rozhodl jednat. Mladý arcivévoda ani Elvíra patrně neočekávali žádné větší překážky, neboť před několika lety již došlo ke spojení mezi toskánskými Habsburky a rodinou Dona

⁷⁴ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 82.

⁷⁵ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 26.

⁷⁶ Cit. dle: Telegram majora Albína von Teuffenbach Leopoldovým rodičům z 27. června 1887, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

⁷⁷ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 282.

⁷⁸ Telegram majora A. von Teuffenbach Leopoldovým rodičům z 28. června 1887, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 183.

⁷⁹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 70.

⁸⁰ Koncept děkovného dopisu Ferdinanda IV. japonskému císaři Mutsuhitovi a siamskému králi Čulalongkornovi z 25. března 1889, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 567, kart. 184.

⁸¹ Románek arcivévoda Leopold Ferdinand datoval přibližně do let 1885-1891. WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 85-87.

Carlose.⁸² Jako každý jiný arcivévoda i Leopold ke sňatku potřeboval souhlas císaře. Ten byl podle rodinného řádu⁸³ nejvyšší rodinnou instancí a bez jeho povolení nejenže si arcivévodové nesměli zvolit povolání nebo cestovat, ale bylo jej třeba i při výběru budoucí manželky. Poprosil tedy otce o souhlas, aby si svolení mohl u císaře vyžádat. Ferdinand se nevyjádřil kladně ani odmítavě a společně s Alicí a s nejstarším synem odcestovali k císaři do Vídně. Následoval rozhovor mezi rodiči a císařem. Po chvíli byl zavolán Leopold a císař mu chladně sdělil, že musí svůj souhlas z politických důvodů odepřít.⁸⁴

„Dětský sen byl dosněn, cosi se ve mně zlomilo. Elvíra, tajná nevěsta moje, můj přítel, můj kamarád, Elvíra, jež byla mně oporou, ano dodávala mně radosti a lásky k povolání, byla pro mne ztracena. Co přinese budoucnost, bylo mně lhostejno; od té chvíle neměl jsem již dalšího zájmu o vývoj své kariéry, své budoucnosti. Nač také...“⁸⁵ žehral Leopold. Bylo skutečně toto zklamání příčinou oné proměny vzorného arcivévody v černou ovci rodiny? Zdá se, že tomu tak mohlo být. Ještě v roce 1891 hodnotili nadřízení arcivévodův charakter velmi pozitivně: „Potvrdili rychlé chápání, dobrou paměť, správný úsudek a popsali jej jako dobromyslného a velmi talentovaného.“⁸⁶ Brzy se však ukázalo, že s arcivévodou tak snadné pořízení nebude.⁸⁷

⁸² Leopoldův bratranec Leopold Salvátor se roku 1889 oženil s Elvířinou starší sestrou Blankou. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 78.

⁸³ Podrobněji ŽUPANIČ, J., Habsburkové ve 20. století, in: Historický obzor, 2006, roč. 17, č. 1/2, s. 2-9.

⁸⁴ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 45-52.

⁸⁵ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 88.

⁸⁶ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 282.

⁸⁷ Elvíra Bourbonská se později projevila rovněž jako velice problematická osobnost. Velkou pozornost vzbudila útekem se svým milencem malířem Folchim. Neue freie Presse, 24. prosince 1902, s. 6.

2. První konflikty

Na cestě kolem světa

Potíže započaly na konci roku 1892. Leopoldovým snem tehdy bylo podniknout cestu do Jižní Ameriky, Polynésie a Austrálie na korvetě Saida. Jeho přání však vyslyšeno nebylo, neboť se chystal podnik důležitější – cesta budoucího následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este kolem světa. Historik Jan Galandauer uvedl,⁸⁸ že není jisté, kdo s myšlenkou podniknout cestu tohoto druhu přišel, zda sám arcivévoda nebo někdo z příbuzných. Každopádně se nápad Františku Ferdinandovi velmi zamlouval. Své přání si prosadil i u císaře, v neposlední řadě díky přímluvě císařovny Alžběty.⁸⁹ Není tedy pravdou, jak později tvrdil Leopold, že byl František Ferdinand na cestu vyslán proti své vůli, aby zapomněl na city, jež choval k hraběnce Žofii Chotkové.⁹⁰ Podnik se měl uskutečnit na křižníku „Císařovna Alžběta“⁹¹, spuštěném na vodu teprve před dvěma lety. Patronát nad lodí převzala císařovna oblíbená dcera Marie Valérie.⁹² Nemnoho arcivévodů se tehdy věnovalo kariéře u námořnictva a byl vybrán právě Leopold, aby Františka Ferdinanda jakožto příslušník císařské rodiny na důležité cestě doprovázel.

Císařský bratranec⁹³ bohužel nebyl Leopoldovi vůbec sympatický. Že František Ferdinand nepatřil z pohledu mnoha současníků a později i historiků k nejsympatičtějším Habsburkům, připustil i jeho životopisec Jan Galandauer.⁹⁴ Leopold s jejich míněním naprosto souhlasil. Bratrance označil za notorického sadistu, chlípníka, člověka nechutné povahy.⁹⁵ František Ferdinand si údajně nikdy nenechal ujít příležitost, aby Leopolda před

⁸⁸ Viz GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este.

⁸⁹ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 41.

⁹⁰ WÖLFLING, L., Poslední Habsburkové, s. 41.

⁹¹ Jednalo se o Rammkreuzer, v českém překladu klounový křižník. Nápad vycházel z úvahy, že výkonnost děl stoupla natolik, že je zbytečné se proti nim chránit. Výhoda tohoto typu lodi měla spočívat v rychlosti a schopnosti rychle prorazit bok nepřátelské lodi. Vzhledem k tomu, že se v devadesátých letech objevila na válečných lodích rychlopalná děla a klounový křižník neměl šanci se k nepřátelské lodi přiblížit, byla tato koncepce nesmyslná. GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 42.

⁹² List c. a k. Říšského válečného ministerstva Ferdinandu IV. Toskánskému z 12. prosince 1890, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

⁹³ Jako „císařského bratrance“ Leopold označoval Františka Ferdinanda ve svých pamětech.

⁹⁴ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 16.

⁹⁵ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 59.

ostatními zesměšnil. Nutno podotknout, že ani sám Leopold nezůstával v tomto směru pozadu – ve svých vzpomínkách například popsal příhodu, jak František Ferdinand údajně prohlásil, že světadíl Austrálie není větší než Čechy: „Dovolil jsem si konstatovati, že Austrálie je nejméně stopadesátkrát větší než Čechy. Tu se František Ferdinand rozčilil, dal si předložit atlas, otevřel v něm list, znázorňující Čechy, uhodil naň hřbetem ruky a zvolal u vytržení, s vítězoslavnými očkami: „Uvidíš, že Čechy jsou větší, než hloupá Austrálie!“⁹⁶ Pak nalistoval v Atlasu mapu Austrálie a Oceánie, vytrhl list ze svazku a položil ho vedle mapy Čech na důkaz, že je Austrálie skutečně menší. „Užasl jsem a zvolal: „Měřítko jsou přece různá! Mapa Čech je nakreslena v měřítku 1:100 000, mapa Oceánie 1:8 000 000. V měřítku Čech musel by sis Australii představit osmdesátkrát větší, než ji vidíš zde!“⁹⁷ František Ferdinand zuřil a smetl mapu se stolu. Zde nezbývá než souhlasit s Jiřím Pernesem, že „v této souvislosti není podstatné, zda se událost odehrála skutečně tak, jak ji Leopold Ferdinand líčí, a zda se opravdu následník trůnu⁹⁸ projevil jako naprosto nevzdělaný ignorant. Důležité je Leopoldovo přiznání, že cítil potřebu dokázat Františku Ferdinandovi jeho neznalost a své vlastní vědomosti.“⁹⁹

S Františkem Ferdinandem se Leopold občas stýkal již před vyplutím na cestu kolem světa. Občas spolu trávili ve vídeňské vinárně Benátky večery, prý dosti divoké a vulgární – samozřejmě jen ze strany chlápčného Františka Ferdinanda, Leopold byl podle svých slov mravnost sama a od podobných zábav dával vždy ruce pryč.¹⁰⁰ V osmdesátých letech vedl budoucí následník trůnu skutečně divoký důstojnický život, jeho povedené kousky byly trnem v oku zejména arcivévodu Albrechtovi, jenž nevhodné chování prasynovci častokrát vytýkal.¹⁰¹ Zda se Leopold těchto nebo podobných zábav skutečně neúčastnil, však není jisté. Například v únoru 1882 napsal František Ferdinand v dopise korunnímu princí Rudolfovi, že Leopold „všem namluvil, že studoval vojenskou školu, (...) on se ale naučil jen špínu, nasával... celé noci, každý večer vysedával v divadle atd. atd.“¹⁰² Antipatie byly tedy vzájemné a byly dalším důvodem, proč Leopold o zařazení do posádky křižníku nestál.

⁹⁶ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Poslední Habsburkové*, s. 45.

⁹⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Poslední Habsburkové*, s. 45.

⁹⁸ Přesněji řečeno budoucí (nebo druhý) následník trůnu – viz pozn. 8.

⁹⁹ Cit. dle: PERNES, J., *Habsburkové bez trůnu*, s. 152.

¹⁰⁰ WÖLFLING, L., *Z arcivévodů hokynářem*, s. 59-61.

¹⁰¹ GALANDAUER, J., *František Ferdinand d'Este*, s. 29.

¹⁰² Cit. dle: HAMMONDOVÁ, B., *Největší milostný příběh na dvoře habsburském*, s. 64.

Ať už bylo Leopoldovo smýšlení o cestě kolem světa jakékoli, vyplula „Císařovna Alžběta“ s toskánským arcivévodou na palubě z Terstu 15. prosince 1892. Noviny věnovaly tomuto podniku poměrně velkou pozornost. Rozloučení s posádkou, jak bylo zachyceno v tisku, bylo velkolepé, lesk události dodala i přítomnost rodiny Františka Ferdinanda, která se s ním přijela rozloučit až do Terstu.¹⁰³ „Císařovna Alžběta“ měla namířeno přes Suez, Bombaj, na Cejlon, Jávu, do Austrálie, Číny a Japonska. Zprávy, které přicházely z velitelství „Císařovny Alžběty“ do Salcburku, dlouho ani v nejmenším nenaznačovaly, že je na palubě něco v nepořádku. 17. ledna 1893 velitelství telegrafovalo příjezd do Bombaje a sdělilo, že obě Výsosti jsou zcela zdravý.¹⁰⁴ Ještě o měsíc později, 18. února 1893, bylo podle telegrafních zpráv na palubě stále vše v pořádku.¹⁰⁵

Skutečnost však byla jiná. Leopold vyličil události na palubě „Císařovny Alžběty“ poměrně barvitě ve svých pamětech. Domníval se, že za údajným nenávislným postojem Františka Ferdinanda k jeho osobě stálo odhalení bratrancovy neznalosti námořní problematiky a především Leopoldův naprostý nezájem o pokleslou zábavu, nemorální historiky a neochotu smát se z povinnosti jeho vtipům. Leopolda prý František Ferdinand neustále urážel a zesměšňoval. K nejhoršímu došlo, když si císařský bratranec vzal na mušku Leopoldova oblíbeného strýce, rodinou opovrhovaného Jana Ortha. V Leopoldově vyprávění tento konflikt vyvrcholil na nejvyšším můstku, kde měl právě Leopold službu a opilý František Ferdinand se na něm dožadoval kormidla. Následovala potyčka, kvůli níž loď málem narazila do jiného plavidla. Leopold však situaci šťastně a hrdinně zachránil, nakonec dal budoucímu následníkovi trůnu za vyučenou a rozbil mu nos.¹⁰⁶ „Byla to žalostná podívaná na tuto osobnost – držel si svůj vznešený nos oběma rukama, krev mu protékala mezi prsty a stahoval tvář pláčem jako rozmazlené děcko. Člověk, který na svých loveckých výpravách, jak tomu říkal, s krutým potěšením mordoval ve velkém zvěř jen pro to mordování, omdlával teď hrůzou z pohledu na svou vlastní krev!“¹⁰⁷ napsal jízlivě Leopold.

Podrobně však popsala události na palubě „Císařovny Alžběty“ i třetí strana – kapitán křižníku „Císařovna Alžběta“ Alois Becker ve zprávě adresované c. a k. Říšskému

¹⁰³ Neue freie Presse, 6. prosince 1892, s. 5.

¹⁰⁴ Telegram velitelství „Císařovny Alžběty“ Ferdinandu IV. Toskánskému ze 17. ledna 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹⁰⁵ Telegram velitelství „Císařovny Alžběty“ Ferdinandu IV. Toskánskému z 18. února 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹⁰⁶ WÖLFLING, L., Z arcivévodů hokynářem, s. 59-74.

¹⁰⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévodů hokynářem, s. 73.

válečnému ministerstvu. Stěžoval si, že Leopold uzavíral „intimní přátelství s mladými námořními kadety“¹⁰⁸ a stýkal se výlučně s těmito osobami. Arcivévoda dokonce odmítal účast na důstojnických mších, namísto toho navštěvoval bohoslužby společně s kadety. Becker dále informoval: „Se stoupajícím znepokojením jsem sledoval stále výhradnější, již dříve velmi důvěrné přátelství s námořním kadetem Sternhardtem. Důstojnické mši stejně jako styku s důstojníky se jeho c. Výsost zcela vyhnula, již ani nenavštěvuje pevninu a stýká se jen se zmíněným námořním kadetem.“¹⁰⁹

Toto konstatování se zdá přinejmenším zvláštní a vzbuzuje řadu podezření. Rakouská historička Brigitte Hamannová například předložila teorii, že jeden z kadetů, pravděpodobně výše zmíněný Sternhardt, byla ve skutečnosti Leopoldova milenka převlečená za námořníka.¹¹⁰ Brigitte Hamannová však podrobněji své tvrzení nepodložila. Nepřesně také uvedla, že důvodem k vylození Jeho c. a k. Výsosti bylo právě odhalení jeho milenky. O incidentu tohoto charakteru se ale Leopoldovi nadřízení nezmínili a patrně o ničem takovém nevěděla ani posádka.¹¹¹ Podle Petera Wiesfleckera teorii o tajné milence na palubě „Císařovny Alžběty“ později rozšiřoval sám Leopold.

Wiesflecker naopak v této souvislosti poukázal na možnou paralelu ke skandálu císařova bratra arcivévody Ludvíka Viktora známého svými homosexuálními sklony.¹¹² Je ale dost dobře možné, že se z Leopoldovy strany jednalo jen o další provokaci velitelského sboru, další z projevů opozice vůči Františku Ferdinandovi, důstojníkům a císařské rodině.

Františka Ferdinanda pochopitelně Leopoldovo chování nenechávalo lhostejným. Se svým bratrancem několikrát důrazně rozmlouval a získal od něj dokonce slib, že se napraví. Dobrá předsevzetí labilního arcivévody však neměla dlouhého trvání. Autorita císařského bratrance zřejmě Leopolda držela v patřičných mezích. Když se však František Ferdinand vyločil v Batávii,¹¹³ vrátil se Leopoldovy podivné stavy zpět a opět se nejdůvěrněji stýkal pouze s kadetem Sternhardtem. Leopold dokonce pojal záměr vzít si dovolenou a strávit ji na pevnině společně se Sternhardtem, což nadřízený rozhodně odmítl a doporučil arcivévodovi, aby si na pevninu vybral přiměřený, tedy důstojnický doprovod.

¹⁰⁸ Cit. dle: Dopis kapitána Aloise Beckera c. a k. Říšskému válečnému ministerstvu z 5. května 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹⁰⁹ Cit. dle: Dopis kapitána A. Beckera c. a k. Říšskému válečnému ministerstvu z 5. května 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹¹⁰ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 250.

¹¹¹ Srov. PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 154.

¹¹² WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 72.

¹¹³ Starší název pro Jakartu na Jávě.

„Pokud mě, pane veliteli, chcete odloučit od Sternhardta, tak dávám své čestné slovo, že se zastřelím!“¹¹⁴ popisoval později rozhovor s rozlíceným arcivévodou Becker. „Nemůžu bez tohoto jediného přítele žít! Nenávidím pana velitele více, než nenávidím kapitána lodi, víc, než nenávidím všechny ostatní, nenávidím námořnictvo (...), ujišťuji Vás, že se denně modlím k Bohu, ať nechá Alžbětu¹¹⁵ ztroskotat! Budete se zodpovídat, jestli se zastřelím, na Vás padne vina!“¹¹⁶ Becker požádal arcivévodu, aby se uklidnil a přemýšlel o právě vyřčených slovech, načež Leopold propukl v křečovitý pláč. Za okamžik se opět uklidnil a dokonce se vyslovil pro myšlenku, aby se z důvodu nemoci vylodil. Několik dní na to se vše vrátilo do starých kolejí a Leopold se opět objevoval jen ve společnosti Sternhardta.

Po návratu z vnitrozemí Jávy Becker Františku Ferdinandovi vše vylíčil, přičemž zdůraznil, „že vylodění jeho c. Výsosti pana arcivévody Leopolda se ukazuje jako nezbytné, neboť jeho nervózní stav nestrpí setrvávání na palubě v pozici službu konajícího námořního důstojníka.“¹¹⁷ S tímto názorem František Ferdinand naprosto souhlasil, ostatně z vlastního pozorování si o Leopoldovi již udělal obrázek – bratranec je „nevychovaný a bez jakýchkoli morálních zábran,“¹¹⁸ nechal se slyšet František Ferdinand. Bylo rozhodnuto, že arcivévoda bude vzhledem ke svému zdravotnímu stavu v Sydney vyloděn a nastoupí na zpáteční cestu do Evropy.

Sám Leopold popsal celou situaci poněkud eufemisticky: „Nedal jsem mu [Františku Ferdinandovi] to nijak najevo, ale když jsme dopluli do Sydney, byl jsem na konci svých sil. Ohlásil jsem kapitánovi, že jsem nemocen. Beze slova vzal na vědomí mé potíže a dovolil mi, abych se vrátil domů jako soukromý pasažér na palubě parníku P. & O. Oruba.“¹¹⁹

Důstojník pěchoty

¹¹⁴ Cit. dle: Dopis kapitána A. Beckera c. a k. Říšskému válečnému ministerstvu z 5. května 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹¹⁵ Míněn křižník „Císařovna Alžběta“.

¹¹⁶ Cit. dle: Dopis kapitána A. Beckera c. a k. Říšskému válečnému ministerstvu z 5. května 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹¹⁷ Cit. dle: Dopis kapitána A. Beckera c. a k. Říšskému válečnému ministerstvu z 5. května 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹¹⁸ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 284.

¹¹⁹ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 74.

Po návratu do Salcburku byl Leopold důkladně lékařsky vyšetřen. Byla mu diagnostikována těžká neurastenie,¹²⁰ vyplývající mimo jiné z nadměrného užívání uklidňujících prostředků, z přílišné psychické náročnosti námořní služby a škodlivého klimatu. Lékaři arcivévodovi doporučili zdržet se na čas všech profesních úkonů, dále předepsali ozdravný pobyt na venkově a lehké vodní kúry.¹²¹ Za tímto účelem poskytl velkovévoda Ferdinand synovi loveckou horskou chatu.¹²² Nervózní stavy po roční dovolené opravdu ustoupily a nyní bylo třeba rozhodnout, jakým směrem se bude Leopoldova kariéra ubírat dál, když se jako námořník neosvědčil.

Nakonec byl arcivévoda v březnu 1894 jmenován kapitánem 8. pěšího pluku v Brně.¹²³ Své přeložení k pěchotě Leopold později v pamětech prezentoval jako další naschvál z císařské strany, jako absurdní rozhodnutí, které zmařilo všechno jeho dosavadní úsilí u námořnictva.¹²⁴ Ve skutečnosti arcivévoda písemně požádal císaře o přidělení k dělostřelectvu. Konkrétně projevil přání o přiřazení k dělostřeleckému pluku v Salcburku, aby mohl zůstat u rodiny, oženit se a založit v Salcburku rodinu vlastní. To však císař odmítl. Salcburská posádka byla podle něj příliš malá, chyběli zde vyšší nadřízení, kteří by v arcivévodovi podněcovali vyšší morální hodnoty, a ani blízkost rodiny nepovažoval František Josef za vhodnou, protože by se Leopold nikdy neosamostatnil. A konečně překážku viděl císař i ve schopnostech mladého arcivévody, „neboť důstojník dělostřelectva musí být výborný jezdec, což Leopold může sotva být.“¹²⁵ Namísto toho navrhl přidělení k pěchotě, ovšem konečné rozhodnutí nechal na Leopoldovi. Pokud by se skutečně chtěl věnovat rodinnému životu a ukončit kariéru, ke které ostatně neměl velké vlohy, budiž: „Vždyť každý arcivévoda nemusí aktivně sloužit v armádě,“¹²⁶ uzavřel smířlivě.

Vojenská kariéra nakonec přeci jen zvítězila nad vidinou rodinného života, navíc Brno nebylo vzhledem k snadné dostupnosti z Vídně úplně špatnou lokalitou. U 8. pěšího

¹²⁰ Neuróza charakterizovaná střídáním nadměrné podrážděnosti a přecitlivělosti s únavou a vyčerpáním - Velký slovník naučný, Praha 1999, sv. 2, s. 991.

¹²¹ Lékařská zpráva ze 14. července 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹²² WÖLFLING, L., Z arcivévodů hokynářem, s. 77.

¹²³ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 284.

¹²⁴ WÖLFLING, L., Z arcivévodů hokynářem, s. 77.

¹²⁵ Cit. dle: Dopis císaře Františka Josefa I. Ferdinandu IV. Toskánskému z 16. prosince 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹²⁶ Cit. dle: Dopis císaře Františka Josefa I. Ferdinandu IV. Toskánskému z 16. prosince 1893, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

pluku Leopold nastoupil již počátkem dubna 1894.¹²⁷ „Zdá se, že se Leopold Ferdinand snažil řádně a svědomitě dostát svým služebním povinnostem. Kvalifikační list pro rok 1894 mu přiznává v každém případě horlivost a zájem o službu,“¹²⁸ napsal Friedrich Weissensteiner. Leopoldovo chování vůči podřízeným bylo hodnoceno jako přísné a náročné, zvláště prý dbal na dodržování kázně.¹²⁹ Sám arcivévoda měl o svém vztahu k podřízeným mínění odlišné – údajně se svěřenými vojáky jednal laskavě, ba přímo s otcovskou láskou, kterou mu stejně věre i opláceli.¹³⁰

Přestože arcivévoda zodpovědně plnil služební povinnosti a i zkoušky skládal znamenitě, nebyl jeho pobočník generálmajor Rosenberg zcela spokojen. V dopise velkovévodkyni Alici vyjádřil pochybnosti, zda arcivévoda dokáže nalézt dostatečnou morální sílu k vlastní duševní činnosti. Arcivévoda v Brně zjevně přivykl bouřlivému životu, natolik bouřlivému, že začal znepokojovat rodiče v dalekém Salcburku. Na denním pořádku byly hostiny, pitky a orgie.¹³¹ Rosenberg přesto optimisticky doufal, že „se neuskuteční obavy Vaší císařské Výsosti [Alice Toskánské] a nejjasnější pán sám přijde po trochu bouřlivě stráveném mládí k rozumu.“¹³² Určité zlepšení by podle Rosenberga mohlo přinést přeložení Jeho c. a k. Výsosti do Haliče, kde by mohl, povýšen mezitím na majora, samostatně pracovat na zodpovědných úkolech. Přeložení do Haliče ostatně bylo, jak podotkl Rosenberg, přáním samotného arcivévodky.¹³³

Takový výklad se však s Leopoldovým popisem událostí neshoduje. Své přeložení do Haliče naopak vylíčil jako další snahu vídeňského dvora zničit nepohodlného arcivévodu. Příčinou měla být nechuť intrikujících příbuzných, především císaře a arcivévodky Františka Ferdinanda, k jeho demokratickým způsobům.¹³⁴ O žádných Leopoldových snahách zajistit vojákům lepší podmínky či modernizovat armádu ale doklady nejsou, v tomto případě se zřejmě nechal inspirovat osudem svého strýce Jana

¹²⁷ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 160.

¹²⁸ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 286.

¹²⁹ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 286.

¹³⁰ WÖLFLING, L., Z arcivévodky hokynářem, s. 96-98.

¹³¹ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 160.

¹³² Cit. dle: Dopis generálmajora Rosenberga velkovévodkyni Alici Toskánské z 8. června 1896, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹³³ Dopis generálmajora Rosenberga velkovévodkyni Alici Toskánské z 8. června 1896, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., kart. 184.

¹³⁴ WÖLFLING, L., Z arcivévodky hokynářem, s. 80-82.

Salvátora.¹³⁵ Je ostatně krajně nepravděpodobné, že by se císař snažil takto systematicky ničit Leopoldovu kariéru a následně i život – deplat členy vlastní rodiny a činit z nich trosky by konec konců ani nebylo v zájmu starého mocnáře.

Obavy rodičů navíc začal vzbuzovat i Leopoldův skandální milostný život. Arcivévoda se stal přímo proslulý svými milostnými dobrodružstvími se zdejšími měšťanskými dcerami,¹³⁶ bohužel ne vždy zůstaly jeho eskapády bez následků. V Brně například poznal jakousi Leopoldinou Antonopulovou a zanedlouho mu dívka oznámila, že s ním čeká dítě. Leopold si o svém otcovství nedělal iluze, Leopoldina se údajně stýkala i s jinými důstojníky. „Vyslechl jsem to spíše s pocitem hanby než hrdosti. (...) Ale protože jsem byl její indendant, nemohl jsem odmítnout odpovědnost za její stav, takže o několik měsíců později, když porodila dceru, zdráhavě, leč naléhavě jsem otce požádal, aby mi na příspěvek pro děcko poskytl část mého dědictví jako zálohu.“¹³⁷ „Podvodnické děvce“, jak svou milenkou Leopold nazval, přiznal jeho otec „k založení vlastní samostatné existence“¹³⁸ kapitál 5 000 zlatých. Výživné pro malou Markétu Antonopulovou, narozenou v Brně 17. září 1895, bylo stanoveno na 600 zlatých ročně a v případě, že se dožije jedenáctých narozenin, měla matka obdržet na její výchovu a zaopatření dalších 15 000,¹³⁹ což bylo hotové jmění.

Nešťastná – nebo šťastná? – Leopoldina však nebyla jediná. Kromě toho později vypluly na povrch další aféry spadající do doby Leopoldovy aktivní vojenské služby. Poměr s jistou Julií Pelikanovou skončil podobně jako vztah s Antonopulovou – narozením dcery a následným finančním vyrovnáním. Velkovévoda Ferdinand Julii přiznal odškodnění ve výši 60 korun měsíčně. Po dovršení osmnáctého roku mělo být navíc její dceři Johaně vyplaceno dalších 10 000 korun.¹⁴⁰ V říjnu 1897 se na velkověvodu Ferdinanda písemně obrátila další údajná matka Leopoldova dítěte Františka Zieglerová. V srdceryvném dopise plném gramatických chyb vylíčila, jak jí Leopold přislíbil být

¹³⁵ Roku 1883 vzbudil arcivévoda Jan Salvátor rozruch svou přednáškou „Dril nebo výchova“, ve které požadoval celkovou reformu armády a zdůraznil nutnost lepšího zacházení s řadovými vojáky. Narazil přitom na odpor arcivévody Albrechta. DICKINGER, Ch., Černé ovce mezi Habsburky, s. 94.

¹³⁶ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 160.

¹³⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, Praha 1996, s. 54.

¹³⁸ Cit. dle: Vyrovnání s Leopoldinou Antonopulovou z 8. ledna 1897, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹³⁹ Vyrovnání s Leopoldinou Antonopulovou z 8. ledna 1897, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 184.

¹⁴⁰ Dopis kapitána Artura von Töply Ferdinandu IV. Toskánskému z 3. srpna 1900, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 568, kart. 185.

v každém ohledu nápomocen, než se však odhodlal k nějakému kroku, oslavila jejich dcera páté narozeniny. „Myslela jsem si, že c. princ nenechá dítě, krásné děvčátko, v bídě a hladu, který ubohé dítě často má,“¹⁴¹ stěžovala si slečna Zieglerová a nakonec velkovévodu požádala o osobní setkání. Není jasné, zda ke schůzce vůbec došlo, s největší pravděpodobností se však Františka Zieglerová žádného odškodnění se nedomohla.¹⁴²

Existence milenek a nemanželských dětí ale nemohla být sama o sobě důvodem nějakého velkého rozhořčení. Milenky měla řada arcivévodů, jak ženatých, tak svobodných. Ve druhém případě se dokonce zdálo být spíše žádoucí, aby arcivévoda nabyl prvních sexuálních zkušeností ještě před uzavřením sňatku. Tyto vztahy neměly mít a ve většině případů ani neměly dlouhé trvání. Končily zpravidla předáním hezkého dárku, popř. finančním zabezpečením narozeného dítěte. Takto vyřešil situaci například František Ferdinand d'Este, otec dvou nemanželských dětí,¹⁴³ se svou milenkou Annou Nahowskou se po třinácti letech velkorysým finančním darem rozloučil i císař František Josef I.¹⁴⁴ Skandální nebyla skutečnost, že měl Leopold milenky, ani to, že s nimi měl děti. Situace nabyla vážnosti ve chvíli, kdy to Leopold začal s jednou z nich myslet vážně.

Vilemína Adamowicová

Ve stejné době, kdy se stýkal s Leopoldinou, udržoval Leopold poměr ještě s dalším děvčetem, opět pochybné pověsti. Jmenovala se Vilemína Adamowicová a narodila se 1. května 1877 v Břeclavi¹⁴⁵ v rodině poštovního úředníka Augusta Adamowice. Měla dvě sestry, starší Leontine a mladší Augustu, která se později pokoušela o uměleckou kariéru.¹⁴⁶ Dětství neměly sestry Adamowicovy právě nejlehčí, zemřela jim matka a s macechou si příliš nerozuměly.¹⁴⁷ Rodina se později přestěhovala do Brna, kde

¹⁴¹ Cit. dle: Dopis Františky Zieglerové Ferdinandu IV. Toskánskému z 16. října 1897, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁴² Dopis kapitána A. von Töply Ferdinandu IV. Toskánskému z 3. srpna 1900, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁴³ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 28-38.

¹⁴⁴ SAATHEN, Friedrich (ed.), Anna Nahowská a císař František Josef: Zápisky, Praha 1994, s. 122-126.

¹⁴⁵ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 286.

¹⁴⁶ Jeden učitel tance, do něhož se zamilovala, ji posléze přiměl ukončit jevištní dráhu, nacvičit s ním taneční kus a nakonec se společně vydali (neúspěšně) hledat angažmá do Německa. Neue freie Presse, 27. prosince 1902, s. 7.

¹⁴⁷ Neue freie Presse, 27. prosince 1902, s. 7.

dívka obsluhovala hosty jedné kavárny. Brzy svou působnost poněkud rozšířila a nějaký čas si přivydělávala prostitucí – zdravotní knížku, kterou obdržela roku 1895, ale zase brzy vrátila.¹⁴⁸ Kdy a kde se s arcivévodou seznámila, není jasné. Leopold později uvedl, že se poprvé setkali v Augarten,¹⁴⁹ Vilemína ve svých pamětech zase tvrdila, že se poznali, když mu předávala dopis od jedné své přítelkyně.¹⁵⁰ Tisk pro změnu rozšířil informaci, že se seznámili v rukavičkářském obchodě, kde dívka pracovala jako prodavačka.¹⁵¹

Těžko říct, čím právě Vilemína arcivévodu tolik zaujala. Sám později tvrdil, že výrazná fyzická přitažlivost z jeho strany rozhodně chyběla.¹⁵² Leopoldova sestra Luisa oproti tomu popsala svou nastávající švagrovou jako velmi krásnou dívku s hustými tizíánově rudými vlasy, pravidelnou tvář a zářícíma tmavýma očima. Bratrovo poblouznění chápala, myšlenka na trvalejší nebo dokonce legalizovaný svazek v ní však vyvolala zděšení – podle Luisy Vilemína postrádala nejjednodušší základy vychování, byla zoufale netaktní a nedovedla se přiměřeně chovat dokonce ani u tabule.¹⁵³ Že byla Vilemína prostá dívka, si Leopold jistě dobře uvědomoval. Avšak právě domácká prostota a neokázalost mohly být možná magnetem, který Leopolda k dívce přitahoval. Rád s ní trávil poklidné večery, podnikali spolu na kole výlety na venkov a pravé nadšení u něj prý vyvolala, když jej požádala, aby jí pomohl odklidit zbytky od večeře a umýt nádobí.¹⁵⁴

Vilemína později začala svému milenci vést domácnost a následovala jej jak do Přemyšlu, tak do Jihlavy, kam byl arcivévoda přeložen roku 1900. V dubnu 1901 dokonce své milé Leopold koupil¹⁵⁵ od dvorního kapelníka Dr. Hanse Richtera vilu ve Sternwartestraße č. 56 v 18. vídeňském okrsku. V prvním patře vily, kterou obývala společně se svými sestrami, nechala Vilemína luxusně zařídit pět místností. Arcivévoda trávil ve vile pravidelně soboty a neděle, někdy se zdržel i o něco déle. Většinou vládla nenucená atmosféra, hodně se muzicírovalo a sám Leopold hrával často na klavír. Větší společnost se ve Sternwartestraße č. 56 scházela jen výjimečně – několikrát Leopolda a

¹⁴⁸ WEISSENSTEINER, F., *Reformer, Republikaner und Rebellen*, s. 286.

¹⁴⁹ WÖLFLING, L., *Z arcivévodě hokynářem*, s. 88.

¹⁵⁰ WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 74.

¹⁵¹ *Wiener Bilder*, 1. ledna 1903, s. 5.

¹⁵² WÖLFLING, L., *Z arcivévodě hokynářem*, s. 89.

¹⁵³ TOSCANA, L. von, *Mein Lebensweg*, s. 161.

¹⁵⁴ WÖLFLING, L., *Z arcivévodě hokynářem*, s. 90.

¹⁵⁵ Přesněji řečeno poskytl peníze ke koupi, protože oficiálně byla kupcem Adamowicová. Kopie kupní smlouvy vily ve Sternwartestraße z 25. dubna 1901, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

slečnu Adamowicovou, která se nechávala služebnictvem oslovovat „paní“, navštívili arcivévodovi bratři.¹⁵⁶

Koupě vily přišla arcivévodu na 110 000 korun. Za tímto účelem si Leopold vypůjčil 130 000 korun, přičemž ale za vilu uhradil jen polovinu částky,¹⁵⁷ zbytek patrně použil na umoření ostatních dluhů,¹⁵⁸ které mu v této době začínaly přerůstat přes hlavu. Například v březnu 1900 Leopolda zastihla v pořadí již pátá upomínka vídeňské firmy J. Schmerhofskey. Záležitost nakonec musel řešit toskánský velkovévoda, jelikož „další trvání dluhu (...) [nebylo] kvůli poškození dobrého jména možné.“¹⁵⁹ Zanedbatelná výše dlužné částky, jednalo se o 25 zlatých,¹⁶⁰ svědčí nejen o žalostném stavu arcivévodových financí, ale i o jeho nezodpovědnosti. Ferdinandův advokát Dr. Adolf Bachrach odhadoval celkovou výši Leopoldových dluhů jen od dubna 1901 na více než 135 000 korun!¹⁶¹

Zdá se, že na profesním životě se Leopoldovy skandály prozatím neodrážely. Roku 1899 byl arcivévoda povýšen na podplukovníka a následujícího roku byl jmenován plukovníkem pěšího pluku v Jihlavě,¹⁶² kde bydlel v domě starosty Málka na Josefském náměstí. I zde prý byl ve službě velmi horlivý a mezi důstojníky a mužstvem neobyčejně oblíbený. Klukoviny, které si nedokázal odpustit, arcivévodu však i v Jihlavě brzy přivedly do potíží. Jednoho dne například dostal nápad podniknout po městě vyjížďku na koni v dámském přestrojení. Důstojník, který jej okamžitě poznal, nemohl uvěřit svým očím, arcivévoda ale v konfrontaci s ním žert popřel.¹⁶³

K jinému trapnému výstupu došlo při pobytu v Benátkách, kam se Leopold vypravil společně s Vilemínou. Jako řadoví turisté zde přihlíželi příjezdu italského královského páru. Leopold právě fotografoval, když vtom slečna Adamowicová

¹⁵⁶ Neue freie Presse, 24. prosince 1902, s. 6.

¹⁵⁷ Zbytek částky – 55 000 korun – bylo zapsáno ve prospěch Dr. Hanse Richtera jako věcné břemeno do pozemkové knihy. Dopis Dr. Adolfa Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 13. prosince 1901, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁵⁸ Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 13. prosince 1901, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁵⁹ Cit. dle: Dopis kapitána A. von Töply Ferdinandu IV. Toskánskému z 24. března 1900, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁶⁰ Dopis kapitána A. von Töply Ferdinandu IV. Toskánskému z 24. března 1900, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁶¹ Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 13. prosince 1901, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

¹⁶² WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 287.

¹⁶³ Neue freie Presse, 25. prosince 1902, s. 9-10.

poznamenala, že by nebyl problém schovat do fotoaparátu revolver a ve vhodné chvíli vystřelit. Přítomný detektiv, který rozhovor vyslechl, okamžitě oba dva zatkl. Celá záležitost měla po návratu do Vídně ještě dohru v podobě nepříjemného rozhovoru s císařem. Kromě toho se v této době začala enormně zvyšovat Leopoldova spotřeba alkoholu.¹⁶⁴

Pohár trpělivosti přetekl ve chvíli, kdy si Leopold usmyslel, že se s Vilemínou Adamowicovou ožení, a svůj požadavek přednesl císaři.¹⁶⁵ To bylo naprosto skandální. Nemanželské děti a milenky z řad prostitutek mohly být tolerovány, ale sňatek s dívkou z podobného prostředí byl naprosto nemyslitelný, nejen z hlediska morálního. Byl dokonce nezákonný. Rodinný řád z roku 1839 přesně stanovoval, kdo se smí stát manželem či manželkou příslušníka habsburského domu.¹⁶⁶ Pravidla byla poměrně přísná a netřeba zdůrazňovat, že dcera poštovního úředníka (a bývalá prostitutka k tomu) mezi vhodné kandidátky rozhodně nepatřila. V minulosti se sice několik arcivévodů podobného přestupku dopustilo,¹⁶⁷ vyvolenou žádného z nich se ale nestala bývalá prostitutka. Pokud by se Leopold Ferdinand i přes císařův zákaz rozhodl s Adamowicovou oženit, čekalo by jej s největší pravděpodobností vyloučení z dynastie, ztráta všech arcivévodských práv a nucený odchod z monarchie.¹⁶⁸

Pro rodinu to byl signál, že je třeba zasáhnout a přivést Leopolda k rozumu. Podezření, že se opravdu zbláznil, bylo nasnadě – požadavek vzít si bývalou prostitutku skutečně nebyl u arcivévody „normální“. Podobné výstřelky se obvykle léčily pobytem v ústavech pro léčbu nervových poruch. Stejný osud stihl například jen několik let předtím vévodkyni Žofii Charlottu z Alençonu, nejmladší sestru císařovny Alžběty, když utekla od manžela za svým milencem.¹⁶⁹

21. listopadu 1901 arcivévoda odcestoval „pod nepřísnejším inkognitem jako pan Leopold von Wölfling“¹⁷⁰ do Rheinau u Bendorfu na Rýně, kde se měl léčit v ústavu Dr. Erlenmeyera. Svůj pobyt v léčebném zařízení později podrobně popsal v pamětech.

¹⁶⁴ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 75.

¹⁶⁵ DICKINGER, Ch., Černé ovce mezi Habsburky, s. 97.

¹⁶⁶ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 13-17.

¹⁶⁷ S dívkou z měšťanského prostředí se oženil např. arcivévoda Jan, arcivévoda Jindřich, pozdější hrabě Waidek, po svém vystoupení z rodiny si neurozenou dívku vzal i Jan Orth.

¹⁶⁸ ŽUPANIČ, J., Habsburkové ve 20. století, in: Historický obzor, 2006, roč. 17, č. 1/2, s. 4.

¹⁶⁹ HAMANNOVÁ, B., Alžběta. Císařovna proti své vůli, Praha 2002, s. 271.

¹⁷⁰ Cit. dle: Telegram kapitána A. von Töply Ferdinandu IV. Toskánskému z 20. listopadu 1901, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 185.

Skutečnost se ale s jeho popisem událostí opět rozchází. Arcivévoda například uvedl, že důvodem jeho internace byla nenávist císaře Františka Josefa, kterou údajně zapříčinila Leopoldova pokrokovost a ostrá kritika protekce a úplatkářství v armádě.¹⁷¹

Nejprve se zdálo, že měl pobyt v ozdravném zařízení na pacienta blahodárný účinek. 17. ledna 1902 arcivévoda císaři oznámil, že poměr k slečně Adamowicové jednou pro vždy ukončil.¹⁷² Dobrá předsevzetí, jimiž ujišťoval císaře, byla pro jistotu pojištěna finančním vyrovnáním s Adamowicovou. Za svůj slib, že se s arcivévodou již nikdy nesetká, Vilemína obdržela od Leopoldova otce velkovévody Ferdinanda cenné papíry ve výši 100 000 korun.¹⁷³ Vila byla prodána a Vilemína opustila Vídeň.

Později se vynořily pochybnosti, zda tak učinila dobrovolně. Tiskem proběhla o rok později aféra, podle které měl být do skandálu zapleten Dr. Bachrach, advokát velkovévody Ferdinanda. Údajně společně s arcivévodou Josefem Ferdinandem v době Leopoldovy nepřítomnosti navštívil slečnu Adamowicovou v jejím bytě a vyhrožoval jí, aby ukončila svůj vztah s arcivévodou, jinak bude během následujících osmi dnů vykázána z Vídně. Neznalá Vilemína prý výhrůžce uvěřila. Advokát z ní měl ještě vymámit plnou moc a následně prodat vilu. Toto skandální podezření se následně dostalo až před parlament, kde na případ upozornil poslanec Engelbert Pernerstorfer.¹⁷⁴ Nebyl to ostatně jeho první útok proti členům Arcidomu na půdě vídeňského parlamentu – již v roce 1888 poukázal na skandální eskapády arcivévody Otty, bratra Františka Ferdinanda d'Este.¹⁷⁵ Proti Dr. Bachrachovi bylo poté zahájeno disciplinární šetření, které jej nakonec rehabilitovalo.¹⁷⁶

Po propuštění z léčebného zařízení Dr. Erlenmeyera začal Leopold usilovat o reaktivaci. Císař však jeho přání nesdílel. Naopak si přál, aby ještě alespoň nějaký čas uklidňoval své nervy na dovolené. Navíc pověřil Leopoldova mladšího bratra Josefa Ferdinanda, aby na něj dohlížel, což muselo být pro Leopolda velmi ponižující. Josef

¹⁷¹ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 99-111.

¹⁷² WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 287.

¹⁷³ Dopis Carla rytíře von Frascola Vilemíně Adamowicové z 3. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 569, kart. 186.

¹⁷⁴ Arbeiter Zeitung, 18. leden 1903, Die Interventionen des Dr. Bachrach, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

¹⁷⁵ Poslanec Pernerstorfera tehdy přišel jeho útok draho – arcivévoda Otto s korunním princem Rudolfem za ním poslali do jeho bytu dva muže, kteří mu uštědřili výprask. PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 128-130.

¹⁷⁶ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 288.

Ferdinand brzy na svěřený úkol nestačil a požádal císaře, aby jej této povinnosti zprostil.¹⁷⁷ Nedlouho po návratu ze sanatoria vzala Leopoldova dobrá předsevzetí zasvé. Znovu propadl alkoholu a obnovil svůj vztah s Vilemínou Adamowicovou.

¹⁷⁷ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 76-77.

3. Rebelantský arcivévoda

Příčiny útěku

Počátkem prosince 1902 oslavil Leopold své třicáté čtvrté narozeniny. Pokud shrneme, čeho za tuto dobu dosáhl, není bilance příliš povzbudivá – nešťastná láska, řada pochybných známostí, nemanželské děti, rozpad profesní kariéry, dluhy, alkoholismus, deprese. Zodpovědnost za tento stav připisoval Leopold lečemu. Později napsal, že se již od dětství cítil být znevýhodněn svým postavením. Přetěžován studijními povinnostmi, vychováván strohým armádním důstojníkem a obklopen chladnou obřadností záviděl neurozeným dětem jejich volnost.¹⁷⁸ Problematický byl také vztah k matce. Povinnosti jí nedovolovaly trávit s dětmi více času a děti ji proto „měly především za velkovévodkyni – a až na druhém místě za matku.“¹⁷⁹ Alice zastávala poněkud přísnou výchovu a od dětí důsledně vyžadovala poslušnost. „Nikdy v životě jsem se necítil tak velkým hříšníkem jako v době, kdy mi bylo sedm let,“¹⁸⁰ vzpomínal později Leopold. Cítil také, že matčíným oblíbencem není on, ale jeho mladší bratr Josef Ferdinand – kterého v dospělosti upřímně nenáviděl.¹⁸¹

Rozhodující impuls pro své další životní směřování přikládal Leopold zamítnutí sňatku s Elvírou Bourbonskou. Do jaké míry arcivévodu tato jistě politováníhodná událost zasáhla, zůstává otázkou, každopádně zasela první semínko nenávisti vůči císaři a celému habsburskému rodinnému řádu. Dalším neméně závažným faktorem patrně byly i konflikty s příbuznými. Leopold se jen s obtížemi podřizoval – v dětství se vzpíral autoritě matky, vychovatele a duchovních,¹⁸² v dospělosti vedl spory s nadřízenými, některými výše postavenými příbuznými (Františkem Ferdinandem d'Este, arcivévodou Albrechtem) i se samotným císařem. Příčinou negativního vztahu k budoucímu následníkovi trůnu mohly být ostatně nejen názorové neshody, ale i žárlivost na mnohem významnější postavení nebo finanční soběstačnost.

¹⁷⁸ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 9-10.

¹⁷⁹ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 18.

¹⁸⁰ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 17.

¹⁸¹ Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

¹⁸² WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 16.

V osudném konfliktu s Františkem Ferdinandem na palubě „Císařovny Alžběty“, který v podstatě znamenal začátek konce Leopoldovy vojenské kariéry, se naplno projevila Leopoldova ctižádost, potřeba prokazovat vlastní vědomosti a naopak poukazovat na neznalosti druhých, ale i duševní labilita, neschopnost držet emoce na uzdě a sklon k unáhlenému jednání.

Ani následná kariéra u pěchoty rozhodně neprobíhala podle jeho představ. Leopoldovu tezi o neustálé a bezdůvodné šikaně, či dokonce o předem připraveném plánu, jak ho zničit,¹⁸³ je sotva možné přijmout. Vinu za neúspěch navíc opět připisoval ostatním, nikdy však ne sobě. Přitom právě do tohoto období se datují jeho první vážnější excesy a nadměrná konzumace alkoholu. Divoký život byl v každém případě výrazem zoufalství, možná ale také další vědomou provokací. Řešení, ke kterým se rodina odhodlala,¹⁸⁴ měla bohužel jediný trvalý výsledek – prohloubení nenávisti vůči rodině a svému postavení.

K zásadnímu zlomu v jeho životě došlo roku 1902. V březnu zamítl císař František Josef jeho žádost o reaktivaci, načež arcivévoda opět propadl alkoholismu.¹⁸⁵ Jeho prosba, aby se mohl věnovat univerzitnímu studiu, byla údajně zamítnuta již dříve.¹⁸⁶ „Vyhledky do budoucnosti byly pro mne neveselé, byl jsem násilím odsouzen k nečinnosti a viděl jsem, jak poplyne život můj bez účelu a bez cíle,“¹⁸⁷ vzpomínal Leopold v memoárech.

Ze své situace hledal východisko a nakonec jej našel – jak se později ukázalo, zcela neuváženě – v útěku. Touto myšlenkou se pravděpodobně zabýval již dříve (v pamětech uvedl období ještě před žádostí o reaktivaci).¹⁸⁸ Rozhodující impuls však znamenal až příjezd sestry Luisy z Drážďan.¹⁸⁹ Korunní princezna se cítila být svými

¹⁸³ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 81-97.

¹⁸⁴ Internace v zařízení Dr. Erlenmeyera, velkorysý odstupně Vilemíně Adamowicové, viz druhá kapitola. Pokud jde o Vilemínu Adamowicovou, přímou příčinou vystoupení z rodiny nebyla, což ostatně zdůraznil i sám arcivévoda ve svých pamětech. WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 155.

¹⁸⁵ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 76-77.

¹⁸⁶ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 154.

¹⁸⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 154.

¹⁸⁸ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 112.

¹⁸⁹ Roku 1891 byla Luisa provdána za saského korunního prince Fridricha Augusta, na drážďanském dvoře však nebyla šťastná. Cítila se příliš svazována etiketou a nerozuměla si s některými příbuznými, zejména se svým tchánem saským králem Jiřím. Ve svých pamětech uvádí, že jí dokonce vyhrožoval internací v ústavu pro choromyslné. Luisa se důvěrně sblížila s učitelem francouzštiny svých dětí, Belgičanem André Gironem. Když vyšel poměr najevo, byl Giron propuštěn. Krátce nato se princezna rozhodla manžela a děti opustit. Vztah s Gironem se později rozpadl. Manželství s korunním princem bylo roku 1903 rozvedeno, Fridrich August však uznal Luisinu dceru Moniku narozenou až po útěku za svou. Bývalý tchán nakonec poskytl

saskými příbuznými šikanována, dokonce se obávala internace. Když nenašla zastání ani u manžela, rozhodla se opustit Drážďany a hledat pomoc u rodičů.¹⁹⁰ Velkovévoda Ferdinand však považoval Luisiny obavy za výplod fantazie a trval na tom, aby se vrátila k manželovi. Leopold byl tímto přístupem rozhořčen. Rozhodl se, že na druhý den večer společně s Luisou tajně opustí Salcburk.¹⁹¹

Útěk

V noci z 11. na 12. prosince 1902¹⁹² sourozenci narychlo zabalili nejnnutnější věci a nepozorovaně se vyplížili ze salcburské rezidence. Aby získali trochu času, nechali na stole psaní, že odjeli sáňkovat do Matsee a vrátí se až odpoledne. Žádný návrat se však nekonal. Přistavený uzavřený kočár je odvezl do Halleinu, kde zakoupili jízdenky do nedalekého Bischofshofenu – odtud již vedlo přímé železniční spojení do švýcarského Curychu, jejich konečné stanice.¹⁹³ V Curychu se ubytovali v hotelu a setkali se s Vilemínou Adamowicovou, která sem přijela z Mnichova, a s Luisiným milencem André Gironem, který přispěchal z Bruselu.¹⁹⁴ Hned druhý den ale město opustili a zamířili do Ženevy. Zde se čtyřlístek uprchlíků ubytoval v hotelu d'Anglettere,¹⁹⁵ ležícím u Ženevského jezera přímo vedle hotelu Beau Rivage, v němž během své poslední cesty pobývala císařovna Alžběta. Zapsali se jako Belgičané, přirozeně pod falešnými jmény – Luisa jako slečna von Oven, Leopold Ferdinand jako hrabě Buriano.¹⁹⁶

O dva dny později, 14. prosince 1902, obdržela císařova kancelář následující list z Bruselu: „Prosím Vaše Veličenstvo, abych směl složit svou pozici a hodnost arcivévodky a

Luisse apanáž a titul hraběnky Montignoso. Roku 1907 se podruhé provdala za hudebního skladatele Enrica Toselliho a měla s ním syna. I druhé manželství skončilo roku 1912 rozvodem. Zemřela roku 1947. Podrobněji HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 256-257; TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg.

¹⁹⁰ TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 140-151.

¹⁹¹ TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 140-156.

¹⁹² Wiener Bilder, 1. ledna 1903, s. 4.

¹⁹³ Neue freie Presse, 24. prosince 1902, s. 7.

¹⁹⁴ Neue freie Presse, 12. dubna 1903, s. 10.

¹⁹⁵ Wiener Bilder, 1. ledna 1903, s. 5.

¹⁹⁶ Neue freie Presse, 25. prosince 1902, s. 9. Stejný pseudonym používal i Leopoldův bratr Josef Ferdinand během lovecké výpravy do Egypta roku 1903. HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 188.

přijmout jméno Leopold Wölfling. Pověřil jsem Dr. Adolfa rytíře von Ofenheim uspořádáním svých osobních záležitostí. Arcivévoda Leopold Ferdinand.“¹⁹⁷

Zavládl úžas a zděšení. Nic určitého se zatím nevědělo, Leopoldův dopis sice naznačoval, že se uprchlíci zdržují v Bruselu, ale podle jiných zpráv byli naposledy spatřeni ve švýcarském Buchsu. Mezi Vídní a Drážďany se rozproudila čilá korespondence – nejprve bylo nutné domluvit se na verzi, která bude poskytnuta veřejnosti, a zjistit přesné místo pobytu uprchlíků. Vídeň se za tímto účelem spojila s arcivévodovým právním zástupcem Dr. Ofenheimem, na něhož Leopold v dopise odkázal. Od Ofenheima získali jméno jednoho bruselského notáře, načež byl rakousko-uherský velvyslanec v Bruselu pověřen, aby dotyčnému předal dopis pro arcivévodu – v něm byl Leopold Ferdinand vyzván, aby neopouštěl Brusel nebo aby oznámil svému právnímu zástupci, kam zamýšlí jít. Jméno Leopolda Wölflinga ale bylo notáři zcela neznámé. Nakonec vyšlo najevo, že arcivévoda v belgickém hlavním městě není a ani nebyl a že z Bruselu odeslal rezignační list prostřednictvím Girona,¹⁹⁸ aby tak zmátl detektivy – ti už jim ostatně byli v patách, jak Leopold správně předpokládal.

Odhalit jejich inkognito bylo pochopitelně jen otázkou času. Ženevské hotely dnem i nocí důkladně prohledávala místní policie. Z Drážďan byl do Ženevy vyslán vysoký policejní úředník Artur Schwarz, ubytoval se přímo v hotelu d'Anglettere a z Leopolda a Luisy nespustil oči.¹⁹⁹ „Celý hotel je obsazen detektivy, kteří nás na každém kroku pronásledují nebo nepřetržitě sledují naše okna,“²⁰⁰ stěžoval si tisku André Giron. Leopold s Luisou se za této situace necítili příliš bezpečně, zejména korunní princezna se obávala internace, proto se rozhodli poradit se s místním advokátem Adriem Lachenalem. Ten se domníval, že na švýcarském území jsou uprchlíci relativně v bezpečí.²⁰¹ Svůj původní záměr, totiž odcestovat přes Švýcarsko dále na jih do francouzského Mentone, tedy z obavy před postupem drážďanského dvora neuskutečnili a zůstali v Ženevě.²⁰²

Vídeňský i drážďanský dvůr se pochopitelně všemožně snažily přesvědčit Leopolda s Luisou k návratu. Depeše, které do hotelu proudily ze všech stran, však zůstávaly

¹⁹⁷ Cit. dle: Kopie dopisu arcivévody Leopolda Ferdinanda císaři Františku Josefovi I. z 14. prosince 1902, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 568, kart. 185.

¹⁹⁸ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 78-81.

¹⁹⁹ Neue freie Presse, 27. prosince 1902, s. 7.

²⁰⁰ Cit. dle: Neue freie Presse, 31. prosince 1902, s. 8.

²⁰¹ Neue freie Presse, 31. prosince 1902, s. 8.

²⁰² Neue freie Presse, 27. prosince 1902, s. 6.

nezodpovězeny.²⁰³ 20. ledna proto dorazil z císařova pověření do Ženevy mladší Leopoldův bratr Josef Ferdinand. Asi hodinu a půl rozmlouval se sestrou. Rozhovoru byl přítomen i André Giron, ale arcivévoda s ním ani s Leopoldem údajně nepromluvil jediné slovo. Josefu Ferdinandovi se Luisu k návratu přesvědčit nepodařilo, a tak odjel ještě tentýž den s nepořízenou.²⁰⁴

Nejen všechny návštěvy, ale i každá procházka či návštěva kostela byly pečlivě zaznamenávány přítomnými novináři. Zpráva o útěku saské korunní princezny a jejího bratra vyvolala pravé mediální šílenství. Zatímco v případě arcivévody byli novináři ještě poměrně shovívaví a v jeho útěku zpočátku spatřovali i cosi romantického, u korunní princezny šla veškerá smířlivost stranou – vždyť nejenže opustila manžela a šest dětí (a narození sedmého očekávala!), ale selhala i jako budoucí saská královna.

Reportéři dlouhé hodiny obléhali hotel a stáli fronty na interview.²⁰⁵ Tisk přinášel ty nejpodrobnější informace o životě toskánských sourozenců, ne všechny se samozřejmě zakládaly na pravdě – například že příčinou útěku saské korunní princezny byla „ošklivá nemoc“, kterou se nakazila od manžela. Die Zeit zase otiskl zprávu, že zlomenou nohu saského korunního prince neměla na svědomí nehoda při lovu, ale fyzický útok jeho švagra Leopolda.²⁰⁶ Tuto fámu korunní princezna pochopitelně popřela.²⁰⁷ Novináři donekonečna rozebírali staré a dávno ukončené známosti arcivévody²⁰⁸ a mnohé z článků dalece překročily hranici dobrého vkusu. Dopad této mediální kampaně na své příbuzenstvo, které pochopitelně o žádné skandály nestálo, Leopold v prvních chvílích podcenil – údajně prý poznamenal, že „je snad úplně jedno, co tisk ‚tlachá‘ a (...) nevěří, že si u dvora dělají starosti o to, co říkají lidé.“²⁰⁹

Neustálé pronásledování a pranýřování novinářů sourozence nepochybně naprosto znechutilo a ve snaze uniknout mediální pozornosti se snažili veřejnosti stranit. Korunní princezna prakticky neopouštěla hotelový pokoj, Leopold Ferdinand jen zřídka podnikal krátké procházky a nákupy ve městě. Štědrý večer strávili všichni společně v hotelovém salonu, kde ozdobili vánoční stromek. Na Druhý svátek vánoční se páry rozdělily. Luisa

²⁰³ Neue freie Presse, 24. prosince 1902, s. 7.

²⁰⁴ Neue freie Presse, 27. prosince 1902, s. 7.

²⁰⁵ Der Floh, 4. ledna 1903, s. 2.

²⁰⁶ TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 234.

²⁰⁷ Neue freie Presse, 31. prosince 1902, s. 8.

²⁰⁸ TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 233.

²⁰⁹ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 13. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 569, kart. 186.

s Gironem zůstali v Ženevě a Leopold s Vilemínou se odebrali do nedalekého Montreaux,²¹⁰ kde očekávali výsledek jednání o rezignačních podmínkách, která mezitím nabrala dramatických rozměrů.

Vyrovnaní s rodinou

Zatímco v právní otázce případu korunní princezny, která byla od svého sňatku členkou saského domu, mohla Vídeň zaujmout a také zaujala pouze úlohu zprostředkovatele,²¹¹ s arcivévodou Leopoldem bylo třeba dojednat konečnou podobu jeho rezignace.

Na Leopoldovu žádost reagoval císař velmi rychle. Nejvyšším dopisem ze 17. prosince 1902 arcivévodovi povolil vzdát se nároků a práv, která mu příslušela jako členu habsbursko-lotrinského rodu, a schválil přijetí občanského jména Leopold Wölfling. Dále mu povolil složit důstojnickou hodnost a nařídil jeho propuštění z vojska. Leopold byl také vyškrtnut z řádu rytířů Zlatého rouna a měl zajistit jeho navrácení. Císař pochopitelně nařídil i zastavení vyplácení arcivévodské apanáže s tím, že se arcivévoda vzdal také svého případného podílu z výnosů rodinného fondu. Dalším bodem Nejvyššího dopisu byl přísný zákaz překročení hranic rakousko-uherské monarchie bez císařova výslovného povolení. Leopold se měl navíc postarat o nabytí jiného státního občanství, přičemž volbu nové vlasti měl předem císaři oznámit. A konečně František Josef požadoval, aby bývalý arcivévoda prohlášení o rezignaci obsahující výše uvedené body podepsal.²¹²

Do Ženevy byl s touto odpovědí vyslán Leopoldův vrchní komoří kapitán von Töply, předal ji arcivévodovi a současně předložil rezignaci k podpisu. Leopold zaváhal. Takovýto krok musí přeci důkladně zvážit a přinejmenším se alespoň poradit se svým právníkem! Rezignaci prozatím rozhodně nepodepíše. Navíc pověřil svého právního zástupce vyhotovením posudku o právech, která mu jakožto členu Arcidomu příslušejí.²¹³

Bylo jasné, že s arcivévodou lehké pořízení nebude, přestože se navenek tvářil, že je s výsledkem nadmíru spokojen. Švýcarskému listu *Matin* se prý vyjádřil k císařovým

²¹⁰ Wiener Bilder, 1. ledna 1903, s. 6.

²¹¹ Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 13. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²¹² Kopie dopisu císaře Františka Josefa I. Leopoldu Ferdinandovi ze 17. prosince 1902, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 568, kart. 185.

²¹³ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 78-82.

podmínkám: „Tím lépe! Jsem z toho nadšený, poněvadž už nechci slyšet mluvit o dvoru! Napsal jsem svému otci, toskánskému velkovévodovi, zda mě chce podporovat, protože mám jen velmi málo peněz. Pokud mě otec podpoří, půjde vše dobře, pokud ne, tak si sám zajistím místo a vbrzku se ožením se slečnou Adamowicovou.“²¹⁴

Právě zmíněná finanční otázka ale ve skutečnosti Leopolda pálila mnohem více, než přiznal. První dny strávené ve Švýcarsku zřejmě ukázaly, že žít občanský život bez finanční podpory rodiny je poněkud namáhavé a složité – jistě mnohem složitější, než se jedním dopisem zbavit všech nepříjemných omezení a povinností.

Na 23. prosince svolal císař v souvislosti s Leopoldovým útekem mimořádnou konferenci, již předsedal ministr zahraničí²¹⁵ hrabě Gołuchowski.²¹⁶ Nyní bylo třeba vyjednat podmínky, za kterých se Leopold Ferdinand s konečnou platností zřekne svého členství v habsburském domě. Přičemž bylo nutné dbát na to, aby tato nechutná záležitost pokud možno nevyvolala ještě větší skandál – a následná opatrnost vídeňského dvora pak přirozeně znamenala výhodou pro Leopolda. Problematická byla také skutečnost, že pro podobné případy neexistoval žádný rozhodčí soud. Vše záviselo na tzv. rodinném statutu, tajném rodinném zákonu z roku 1839.²¹⁷ K dispozici prakticky nebyl ani odpovídající precedens – v případě Jan Orthy i hraběte Waideka proběhlo vystoupení z rodiny relativně v tichosti, už jen díky tomu, že byli oba finančně zajištěni. Jednáním byl za císařskou stranu pověřen vládní rada Dr. Adolf Bachrach, dvorní a soudní advokát. Leopoldův právní zástupce Dr. Ofenheim, který ani předtím nebyl nijak nadšen tím, že má Leopolda v kauze zastupovat, a vážně pochyboval o Leopoldově duševním zdraví, byl 5. ledna 1903 nahrazen vídeňským právníkem Dr. Emilem Frischauerem.²¹⁸

Poté, co Leopold zveřejnil v *Journal de Geneve* obsah císařova dopisu, mu František Josef vzkázal, ať od nynějška nepočítá s jeho shovívavostí.²¹⁹ Pokud předtím existovala jistá možnost důstojného zakončení celé věci, bylo nyní jasné, že se vyrovnání s rodinou bez skandálu neobejde. Leopold v podstatě neměl co ztratit – a také podle toho tak jednal.

Nejprve se arcivévoda pokoušel vyvolat zdání, že rezignace vlastně nebyla v plném znění císařem přijata a je tedy neplatná, a to na základě dekretu c. a k. sborového velitelství

²¹⁴ Cit. dle: *Neue freie Presse*, 29. prosince 1902, s. 6.

²¹⁵ Ministr zahraničí byl zároveň ministrem císařského domu.

²¹⁶ WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 84.

²¹⁷ Podrobněji WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 5-19.

²¹⁸ WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 88.

²¹⁹ WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 87.

z 28. prosince 1902, týkajícího se zproštění důstojnické hodnosti. V dokumentu, který navíc odkazoval na Nejvyšší rozhodnutí císaře z 22. prosince (tedy pět dní po přijetí rezignace), měl být Leopold stále ještě označován jako „Jeho císařská a královská Výsost“ – z čehož Frischauer vyvodil, že Leopold členem rodiny zůstal. Tento argument stál na příliš vratkých nohou, vojenská úřední moc by pochopitelně ani nebyla kompetentní o tak závažných záležitostech rozhodovat a evidentně se jednalo o nedorozumění.²²⁰ Leopold se tedy rozhodl vyrukovat s jinou tezí – svým dopisem ze 14. prosince se údajně sice vzdal hodnosti a pozice arcivévodovy a přijal občanské jméno, ale ani v nejmenším se nezřekl práv, která mu jako arcivévodovi náležejí.²²¹

Leopoldovo stanovisko podrobně rozvedl Dr. Frischauer.²²² Předně vyslovil názor, že Leopoldovým listem ze 14. prosince a následnou císařskou odpovědí ze 17. prosince 1902 rozhodně nebylo dosaženo formálního vyřízení záležitosti. Leopold se sice v dopise zřekl pozice a hodnosti arcivévodovy a žádal o přijetí občanského jména, což císař povolil, navíc ale schválil ještě jeho rezignaci na práva císařského prince – a o to Leopold přeci vůbec nežádal. Frischauer dále argumentoval, že císař na základě tzv. rodinného statutu nemá právo odejmout dědičná a další práva jakémukoli členu svého domu, pokud o to dotyčný výslovně nepožádá.²²³ Rodinný statut skutečně císaři nedával možnost nutit někoho, aby se vzdal svých práv, umožňoval mu pouze pozastavit jejich platnost. V takovém případě ale musela být apanáž této osobě dále vyplácena.²²⁴ Leopold si tedy představoval, že bude bezstarostně žít občanským životem, zatímco mu dál poplynou arcivévodské důchody.

Frischauerova argumentace postupně nabrala výhružného tónu. Aby bylo protistraně jasné, do jakých potíží se může dostat, nedojde-li k dohodě, poukázal Frischauer na možnost, že by mohlo být v budoucnu Wölflingovo vystoupení z habsbursko-lotrinské rodiny zpochybněno. Jak zdůraznil, Leopolda jako čestného muže by pochopitelně nikdy nic podobného nenapadlo – za případné potomky však ani on

²²⁰ Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 13. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 569, kart. 186.

²²¹ Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 24. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²² Dopis Dr. Emila Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²³ Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²⁴ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 6.

nemůže dát ruku do ohně.²²⁵ Je také možné, že „by mohl být podniknut pokus předložit mezinárodnímu rozhodčímu soudu otázku, zda má rezignace státoprávní platnost, a že by bylo mimořádně obtížné tuto žádost odmítnout, pokud by byla ze strany mého pana klienta nebo jeho potomků podána.“²²⁶ Neslýchané – arcivévoda vyhrožuje císaři žalobou!

Leopoldův advokát dále předesřel problém toskánského dědictví. Habsbursko-lotrinská sekundogenitura vládla v Toskánsku suverénně a nebyla na hlavní větvi formálně závislá. Neexistoval žádný předpis, podle kterého by byl „titul arcivévody rakouského (...) spojen s titulem velkovévody toskánského,“²²⁷ tedy že po ztrátě arcivévodských práv přichází i o titul prince toskánského. Jako doklad oprávněnosti svého tvrzení Frischauer poukázal na případ Leopoldova dědečka, toskánského velkovévody Leopolda II. Ten za revoluce v roce 1848 vypustil ze své titulatury dodatek „arcivévoda rakouský“, aby příliš neupozorňoval na své styky s nepopulárním Rakouskem. A jelikož nebyla v Leopoldově dopise ani v císařově odpovědi rezignace na hodnost toskánského prince vůbec zmíněna, měla zůstat tato jeho práva nedotčena.²²⁸

Frischauer zároveň odmítl, že by složení titulu arcivévody nějak ovlivnilo Leopoldova dědická práva vůči rodičům a dalším příbuzným zemřelým bez závěti. Navíc pokud by se Leopold výslovně nevzdal práva na výnosy z rodinného fondu, mělo mu zůstat i toto privilegium zachováno. Arcivévoda se rovněž ohradil proti vyškrtnutí svého jména ze seznamu magnátské sněmovny²²⁹ i proti požadavku na vrácení evropských řádů, které, tedy kromě tzv. rodinných řádů jako je Zlaté rouno, získal za zásluhy.²³⁰ V tomto případě však Leopold velkoryse vyjádřil ochotu se těchto vyznamenání vzdát, pokud by si to jeho otec nebo císař přáli.²³¹ Současně byl Leopold připraven vzdát se svých vojenských

²²⁵ Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²⁶ Cit. dle: Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²⁷ Cit. dle: Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²⁸ Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²²⁹ Zatímco podle rakouské ústavy z roku 1867 byli členy panské sněmovny plnoletí princové císařského domu, uherská ústava stanovovala jako podmínku pro členství v magnátské sněmovně pouze narození jako člena císařského domu, což Leopold splňoval i ve chvíli, kdy přestal být jeho členem. Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁰ WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 155.

²³¹ Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186. O tom, jak „těžká“ pro arcivévodu tato oběť byla, si uděláme představu z jeho pamětí. V nich barvitě líčí, jak se

hodností.²³² Dr. Bachrach ihned bystře odhalil, že protistrana tímto „pouze sleduje cíl nabídnout přinejmenším zdánlivě kompenzaci za požadovanou finanční obět’.“²³³ Podstata celé věci skutečně pro Leopolda netkvěla v titulech ani v počtách – skrývala se v rodinné pokladně.

Dr. Frischauer uvedl, že podle ustanovení Všeobecného občanského zákoníku má Leopold Ferdinand formální právo vyžadovat od svého otce odpovídající výživné, neboť „podle citovaného paragrafu (...) má otec povinnost starat se o výživu dítěte tak dlouho, než se dokáže uživit samostatně.“²³⁴ Předpokladem přitom v první řadě byla odpovídající výchova, která by dítěti umožnila obstarat si obživu. A jelikož byla Leopoldovi udělena výhradně výchova vojenská, nemůže si najít výdělek jinde než v c. a k. armádním sboru. Z něho byl ovšem z nařízení císaře vyškrtnut, aniž by o to žádal. Frischauer navíc zdůraznil, že plat c. a k. plukovníka či generála je pro stavu přiměřené živobytí arcivévody a syna toskánského velkovévody sotva dostačující. Konkrétní částka by měla odpovídat postavení a majetku rodičů.²³⁵

Dr. Bachrach byl Leopoldovou drzostí konsternován a z právníckého hlediska se mu předložené námitky jeví jako špatný žert.²³⁶ Nicméně jakkoli byly tyto požadavky absurdní, byly jednou vzneseny a císař je měl před sebou černé na bílém. K posouzení je dostal baron Chertek,²³⁷ ředitel Nejvyššího soukromého a rodinného fondu. Ten císaři dohodu s Wölflingem nedoporučil.²³⁸ Situaci nakonec vyřešil Wölflingův otec velkovévoda Ferdinand, který vyjádřil ochotu finančně zajistit synovi budoucnost – výměnou za jeho řádnou rezignaci.²³⁹

ve svých mladých letech choval k řádu Zlatého rouna. Později dokonce nabízel svým čtenářům medaile na prodej – viz WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 113.

²³² Neue freie Presse, 31. prosince 1902, s. 7.

²³³ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 24. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁴ Cit. dle: Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁵ Dopis Dr. E. Frischauera Dr. A. Bachrachovi z 8. února 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁶ Dopis Dr. A. Bachracha Ferdinandu IV. Toskánskému z 24. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁷ Dopis císaře Františka Josefa I. Ferdinandu IV. Toskánskému z 22. března 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²³⁸ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 90.

²³⁹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 89-90. Je otevřenou otázkou, zda šlo o iniciativu samotného Ferdinanda IV., nebo zda k tomuto kroku velkovévoda přistoupil na

Počátkem dubna 1903 obdržel Leopold od ministerstva c. a k. domu osvědčení, potvrzující jeho totožnost s bývalým arcivévodou, tedy že Leopold Wölfling je Leopoldem Ferdinandem. 9. dubna pak podepsal prohlášení o rezignaci, v němž se zavázal splnit všechna ustanovení určená císařem v Nejvyšším dopise ze 17. prosince 1902.²⁴⁰ Oběma stranám spadl kámen ze srdce. Leopold napsal ku příležitosti urovnání „nešťastné rodinné roztržky“²⁴¹ svému otci dopis, v němž jej poprosil o odpuštění za jednání, které mu „zapříčinilo tak mnoho bolesti (...) Současně Ti slibuji, nejdražší otče, že se budu nadále chovat bezúhonně, tj. nebudu podnikat nic, co by se mohlo protivit mým povinnostem občana a čestného muže,“²⁴² uzavřel Leopold.

O měsíc později, kdy notářský akt finančně zajistil Leopoldovu budoucnost,²⁴³ byla celá záležitost definitivně vyřízena. Náklady spojené s jeho vyhotovením převzali Ferdinand s Alicí. Konečnou dohodu podepsal v zastoupení velkovévodského páru jejich zmocněnec Dr. Bachrach, za bývalého arcivévodu Dr. Frischauer. Leopold prostřednictvím svého advokáta učinil 9. května 1903 dvě prohlášení. V prvním, požadovaném císařem v Nejvyšším dopise, se Leopold formálně zřekl hodnosti, pozice i práva arcivévodou, druhé prohlášení se týkalo jeho rezignace na „osobní a zejména rodinná a dědicko-právní práva, požadavky a nároky“²⁴⁴ vůči otci i celé toskánské linii. Vzhledem k tomu, že bývalý arcivévodou již dříve obdržel od svých rodičů významné finanční částky a nyní i odškodné, považovala se tímto jeho dědická práva za „více než uspokojena a vyčerpána.“²⁴⁵ Leopold požádal prostřednictvím Dr. Frischauera o propuštění z rakouského státního svazku a oznámil ministru císařského domu a zahraničí Goluchowskému, že usiluje o nabytí švýcarského státního občanství, přičemž osvědčení o jeho nabytí měl předložit do 1. února roku 1905.

Ferdinand s Alicí se naproti tomu zavázali vyplatit synovi v prvních osmi dnech měsíce května 1903 jednorázovou částku ve výši 200 000 korun, hotově, bez kolků,

naléhání svého císařského bratrance. Vzhledem k suverénnímu postavení Františka Josefa I. můžeme předpokládat, že druhá varianta bude pravděpodobnější.

²⁴⁰ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 90-91.

²⁴¹ Cit. dle: Dopis Leopolda Wölflinga Ferdinandu IV. Toskánskému z 9. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁴² Cit. dle: Dopis Leopolda Wölflinga Ferdinandu IV. Toskánskému z 9. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁴³ Notářský akt z 9. května 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁴⁴ Cit. dle: Notářský akt z 9. května 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁴⁵ Cit. dle: Notářský akt z 9. května 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

poplatků a srážek. Dále bylo Leopoldovi po dobu jeho života stanoveno výživné ve výši 36 000 korun ročně, vyplácené počínaje 1. květnem 1903 měsíčně vždy během prvních osmi dnů do rukou Dr. Frischauera, opět beze srážek. Leopold Wölfling se zavázal, že přidělenou rentu neodprodá, nezastaví ani nijak nezatíží – v opačném případě by dočasně přestala být vyplácena. Leopold měl také právo polovinu své renty (tedy 1 500 korun měsíčně) odkázat své případné vdově, a pokud by jej neměla přežít, tak svým případným pozůstalým dětem, narozeným v legitimním manželství. Renta měla být vyplácena až do smrti posledního z dětí a její povinnost přecházela pochopitelně se smrtí velkovévodského páru na jejich dědice.

Bylo také zdůrazněno, že renta není v žádném případě nezávazným darem, ale právně závaznou protislužbou. A konečně, že Ferdinand s Alicí, kromě výše zmíněného vyplacení jednorázové částky a měsíční renty, nemají vůči svému synovi žádné další povinnosti, stejně jako není Leopold oprávněn vznášet vůči nim ani jejich dědicům další nároky. Na závěr zopakoval Leopold svůj příslib otci, že se bude chovat v každém ohledu bezvadně.²⁴⁶

Tak skončilo další dějství Leopoldova životního dramatu. „Byla by to vlastně zajímavá podívaná,“ poznamenal Leopold trefně ve svých pamětech, „kdyby nebyla lidsky smutná, jak se bojovalo, smlouvalo a handrkovalo.“²⁴⁷ Arcivévoda jen jaksi pozapomněl, že to byl právě on, kdo učinil v této žalostné partii – a zcela dobrovolně – první tah.

²⁴⁶ Notářský akt z 9. května 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁴⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 155.

4. První léta občanského života

První kroky Leopolda Wölflinga

Deset dní po podepsání rezignace se bývalý arcivévoda ještě jednou obrátil písemně na císaře. V dopise z 19. dubna 1903 vyjádřil Františku Josefovi svou doživotní úctu a „nehynoucí vděčnost“²⁴⁸ za vše, co pro něj během jeho života učinil. „Od prvních dnů mého dětství mě Vaše Veličenstvo zahrnovalo důkazy přízně a milosti, (...) dokonce i když mělo důvod být se mnou nespokojeno, a je mi známo, že nyní dosažené zabezpečení bylo možné jen s ohledem na milost a shovívavost Vašeho Veličenstva. (...) Pokládal bych za největší štěstí své budoucnosti, kdybych jednou mohl mít příležitost poskytnout důkaz své oddanosti,“ napsal bývalý arcivévoda. Na závěr císaře ujistil: „Nemáte v dalekých říších, nad nimiž vládnete, a v milionech srdcí, která pro Vás bijí, věrnějšího a vděčnějšího poddaného.“²⁴⁹ Účel dopisu zůstává záhadou. Je však možné, že Leopolda k jeho napsání přiměl Dr. Frischauer, který prý i později Leopoldovi radil, aby nadále „blahopřál Františku Josefovi ke jmeninám a narozeninám, (...) jak to bylo v rodině zvykem.“²⁵⁰ Jinak se však kontakty s bývalou rodinou omezily na minimum. „V prvních dvou letech byl jsem úplně osamocen; rodina jednala se mnou výhradně prostřednictvím právních zástupců,“²⁵¹ napsal později Leopold. Jen několikrát se potají setkal s rodiči na neutrální půdě, k dohodě však nikdy nedospěli. Schůzky zprostředkovala sestra Luisa, které se podařilo poté, co své pocuchané nervy uklidnila v jednom sanatoriu u Nyonu, kontakty s rodiči obnovit.²⁵²

Pocit osamění, spory s rodinou, soustavný tlak novinářů i strach o vlastní budoucnost měly na psychiku bývalého arcivévody ničující vliv. Jeho chmurné rozpoložení koncem dubna 1903 okomentoval na základě rozhovoru s jeho budoucí

²⁴⁸ Cit. dle: WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 92.

²⁴⁹ Cit. dle: WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 92.

²⁵⁰ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 156.

²⁵¹ Cit. dle: WÖLFLING, L., Habsburkové ve vlastním zrcadle, s. 155.

²⁵² Velkovévoda Ferdinand, tehdy již velmi nemocný a skoro slepý, pozval dceru k sobě do Lindau a o dva měsíce později v květnu 1903 se zde Luise narodila dcera Monika. V červnu 1904 dal bývalý korunní princezně její strýc vévoda parmský k dispozici svůj malý zámeček u Bodamského jezera, kde ji rodiče pravidelně navštěvovali. TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 181-182.

švagrovou²⁵³ Dr. Bachrach: „Celkem vzato skýtá pan Wölfling obraz nestálého, rozporuplného, hluboce rozmrzelého, zahořklého muže. (...) Tráví dny bez jakéhokoli zaměstnání. S velkým nervózním neklidem očekává poštu, která mu nyní přeci nemůže přinést žádná další překvapení nebo rozhodnutí. Pak běží do hor (...), běží doslova v nervózním neklidu nahoru, nechá si sotva čas k rozhlédnutí a běží zpět, jako by měl v údolí na práci něco důležitého. Tam ale zase nedělá nic.“²⁵⁴ Svůj hněv Leopold obrátil proti osobám, které se angažovaly ve věci jeho rezignace, zejména proti Josefu Ferdinandovi, „jidášskému arcivévodovi“.²⁵⁵ Dokonce jej obvinil, že zfalšoval soupis předmětů požadovaných zpět od Vilemíny Adamowicové.²⁵⁶ Nit suchou nenechal ani na Dr. Bachrachovi.²⁵⁷ Vlídňe se Leopold patrně nechoval ani ke své milence. Její sestra prý dokonce nabyla dojmu, že by si Vilemína ráda „kolem sebe utvořila ochranu“²⁵⁸ před stále agresivnějším milencem. Podle mínění Dr. Bachracha totiž právě Vilemínu bývalý arcivévoda považoval za příčinu svého neštěstí.²⁵⁹ Vztít si ji zatím rozhodně odmítal s tím, že je prý Dr. Frischauer proti. „Jako by takové rozhodnutí mělo záviset na mínění jeho advokáta!“²⁶⁰ prohlásil rozhořčeně Dr. Bachrach.

Poté, co byla záležitost s vyrovnáním v květnu 1903 definitivně vyřízena, uklidnila se i arcivévodova rozjitřená mysl. 25. července 1903 se Leopold ve Veyrieru nedaleko francouzských hranic s Vilemínou Adamowicovou oženil.²⁶¹ Velkovévoda Ferdinand

²⁵³ Leontine Sestanová, starší sestra Vilemíny Adamowicové.

²⁵⁴ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁵⁵ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁵⁶ Za slib, že se již s arcivévodou nebude stýkat, obdržela Vilemína v únoru 1902 od toskánského velkovévody finanční odškodnění – viz druhá kapitola. Úmluvu však obnovením vztahu s Leopoldem porušila, proto požadoval Ferdinand IV. své peníze zpět. Dopis Carla rytíře von Frascola Vilemíně Adamowicové z 3. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁵⁷ Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁵⁸ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁵⁹ Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁶⁰ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁶¹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 94.

zнову projevil svou velkorysost a koupil synovi za 100 000 franků²⁶² prostornou vilu ležící v příkrém svahu nad Zugským jezerem.²⁶³ Wölfling také začal plnit svůj závazek a usilovat o nabytí cizího státního občanství. Za svůj nový domov si s Vilemínou zvolili švýcarské město Zug. Podmínkou k získání domovského práva tehdy bylo nejméně dvouleté trvalé bydliště ve Švýcarsku.²⁶⁴ Bývalý arcivévoda se stal občanem Zugu 20. května 1905, kdy byl jemu a jeho ženě po složení poplatku 800 franků udělen domovský list.²⁶⁵

První manželství

Leopoldovo manželské štěstí však nemělo dlouhé trvání. Jak Wölfling později vyličil ve svých pamětech, Vilemína ihned po svatbě přestala o manžela i domácnost jevit zájem. Líbánky, které strávili manželé v jižní Francii, proměnila v hotové peklo. Zatímco Leopoldovi vše připadalo idylické, paní Wölflingová byla neustále nespokojená. „Nepřejte si slyšet mou manželku, jak si ráno, v poledne a večer hlasitě stěžuje a láteří a jak mi vyčítá to skromné jídlo, jako bych za to mohl.“²⁶⁶ Chovala se chladně a lhostejně a údajně přestala bývalému arcivévodovi i vařit. Leopold později usoudil, že tato podivná změna v chování jeho ženy nastala „v důsledku mylné představy o manželství, která je u maloburžoazních žen tak rozšířená. Uzavřením sňatku jako by dospěla k závěru, že to nejdůležitější v životě má za sebou. Pokud by šlo o to působit nešťastnému manželovi nějaké potěšení, mohla si teď dát natrvalo pohov.“²⁶⁷

Po nevydařených líbáncích odjeli manželé do Mnichova a paní Wölflingová nechala poslat pro své dvě sestry. Bývalý arcivévoda později popsal toto období jako naprostý očištec: „Trávily celé dny v ložnici mé manželky, líně klábosily a bez ustání se hihňaly naprostým banalitám. Večer mě pak zatáhly do nějaké hospody, dál si mě víceméně nevšímaly a pokračovaly v klábosení a hihňání.“²⁶⁸ Po několika takto strávených dnech Leopold začal žít vlastním životem, dny trávil z dosahu své ženy a švagrových, tu

²⁶² WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 124.

²⁶³ Neue freie Presse, 27. prosince 1906, s. 7.

²⁶⁴ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 94.

²⁶⁵ Kopie udělení občanství kantonu Zug Leopoldu Wölflingovi a jeho ženě z 20. května 1905, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁶⁶ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 120.

²⁶⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 120.

²⁶⁸ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 122.

v kavárně, jindy na celodenním výletu po okolí. Když nastal čas k nastěhování do nového domova v Zugu, vyvstala otázka, co se sestrami. Vilemína trvala na tom, že pojedou s nimi, Leopold byl zásadně proti. „Následovala slovní přestřelka, při níž se manželka rozzuřila tak, že jsem si myslel, že mě uhodí. Ale v sázce byl můj budoucí klid, a tak jsem odmítl ustoupit.“ Sestry odeslal do Vídně a manželce tak ukázal, že je „muž a její pán.“²⁶⁹

Ostatně nebylo to poprvé, kdy měl bývalý arcivévoda co dočinění se svými švagrovými. Již krátce po útěku požádala Vilemína svou starší sestru Leontine provdanou Sestanovou o pomoc s odstěhováním z Mnichova. Zaslala manželům Sestanovým dopis, v němž mj. podrobně vylíčila průběh útěku a jako jeho bezprostřední příčinu uvedla obavu Leopolda a Luisy z internace. Také se svěčila, že o uzavření manželství s Leopoldem zatím nebyla řeč a vyptávala se na v bance uložená depozita, která před časem dostala od Leopoldova otce velkovévody Ferdinanda. Vilemínina švagra Philippa Sestana nenapadlo nic lepšího, než obsah dopisu sdělit (pod podmínkou „nejpřísnější diskrétnosti“²⁷⁰) Dr. Bachrachovi. Ten se ihned chopil příležitosti. Sestanovi doporučil, aby svou ženu za Vilemínou poslal a zajistil, aby jej i nadále průběžně informovala, což Sestan ochotně učinil.²⁷¹ Bývalý arcivévoda se však o špionážních aktivitách svého švagra a švagrové s největší pravděpodobností nikdy nedověděl.

Po příjezdu do Zugu se Vilemína údajně usadila v hotelu a odmítala jej opustit, dokud nebude vila připravena k nastěhování. A tak zatímco Leopold rozmisťoval nábytek v patnácti místnostech a sháněl služebnictvo, jeho žena se v hotelu „celé dny povalovala na velké čalouněné pohovce a četla lacinou literaturu. Téměř jsem se teď na ni přestal dívat jako na svou manželku. Připadala mi spíše jako vrcholně despotická a netečná orientální

²⁶⁹ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 124.

²⁷⁰ Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 5. ledna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

²⁷¹ Po příjezdu paní Sestanové nakonec vyšlo najevo, že to byl sám Wölfling, kdo budoucí švagrovou do Montreaux pozval. Požadoval totiž, aby její manžel Philipp Sestan vstoupil do jeho služeb jako tajný rada. Sliboval mu za to jednorázové vyplacení částky 4 000 korun v průběhu pozdějšího vyrovnání a „významnou měsíční gáží“. Důvodem byla podle Sestanové skutečnost, že „s ním není jednáno s onou pokorou a respektem, který mu náležel jako někdejšímu arcivévodovi (...) [a] chtěl mít po svém boku nějakého muže, který by s ním zacházel pokorně a uctivě.“ Tento prapodivný argument podle Dr. Bachracha Leopoldovu „nenormálnímu způsobu myšlení a jednání“ zcela odpovídal. Leontine Sestanová nabídku rozhodně odmítla, skromné manželovo místo státního zaměstnance pod penzí jí bylo milejší, než krajně nejistá pozice u budoucího švagra. Cit. dle: Dopis Dr. A. Bachracha arcivévodovi Josefu Ferdinandovi z 27. dubna 1903, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

královna,²⁷² napsal hořce bývalý arcivévoda. Svou aktivitu paní Wölflingová omezila na telefonické pokyny, co vše má její manžel zařídít. Když bylo vše hotové a manželka se konečně uráčila nastěhovat do vily, čekalo bývalého arcivévodu další nepříjemné překvapení: „U okna seděla jedna z jejích sester, pro kterou telegrafovala, jen co jsem vytáhl paty z domu.“²⁷³ Když pochopil, že protesty jsou marné, začal trávit celé dny zahradničením na svém rozlehlém pozemku, bavil se měřením změny větru ve vlastnoručně vybudované meteorologické stanici a v létě plachtěním.²⁷⁴ Bývalý arcivévoda se ve svých šestatřiceti letech navíc nechal zapsat na curyšskou polytechnickou vysokou školu jako mimořádný posluchač a studiu matematiky se prý věnoval s mimořádným zápallem. Na přednášky do Curychu denně dojížděl,²⁷⁵ zatímco jeho žena trávila celé dny doma ve společnosti buď jedné, nebo druhé sestry.²⁷⁶ Pro vědecké zájmy svého chotě pochopení neměla a odcizení manželů se stále více prohlubovalo.

Hlavní příčinou krachu manželství však zřejmě byla jejich rozdílná duševní úroveň.²⁷⁷ Wölflingovy pokusy pozvednout intelektuálně svou manželku ztroskotaly a údajně jí „jen s námahou vštípil dovednost psát.“²⁷⁸ Neustálé manželovo poučování Vilemíně patrně také nebylo zrovna po chuti. Trpěla jeho původem, „cítila se méněcenná a pronásledovala se zničující nenávisť vše, co upomínalo na dobu, kdy byl Leopold Wölfling arcivévodou.“²⁷⁹ A Wölfling, který si na ohledy nikdy moc nepotrpěl, oplácel stejnou mincí: „S takovou ženskou,“ psal Frischauerovi, „nejde jinak vyjít než s brutalitou a sprostáctvím.“²⁸⁰ Na rozdíl od manžela se také paní Wölflingová nikdy nezapojila do místního společenského života. „Jako by žila jen v Johannalendu,“²⁸¹ poznamenal smutně Leopold. S nikým z městečka se nestýkala a jen zřídka opouštěla svou vilu.²⁸² Naproti tomu její muž se stal členem několika místních střeleckých spolků a byl náležitě „hrdý na

²⁷² Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 125.

²⁷³ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 126.

²⁷⁴ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 126-130.

²⁷⁵ *Neue freie Presse*, 27. prosince 1906, s. 7.

²⁷⁶ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 128.

²⁷⁷ Prostotu, nevzdělanost a netaktnost budoucí švagrové zmiňuje i princezna Luisa ve svých pamětech – podrobněji TOSCANA, L. von, *Mein Lebensweg*, s. 161-163.

²⁷⁸ Cit. dle: *Wiener Bilder*, 2. ledna 1907, s. 5.

²⁷⁹ Cit. dle: WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 95.

²⁸⁰ Cit. dle: WIESFLECKER, P., *Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik*, s. 95.

²⁸¹ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 130.

²⁸² *Neue freie Presse*, 27. prosince 1906, s. 7.

to, že je považován za dobrého střelce.²⁸³ Zdá se, že mezi obyvateli byl bývalý arcivévoda oblíben. Když chtěl, dokázal být velmi příjemný a duchaplný, což později potvrdil i jeho švagr Enrico Toselli.²⁸⁴ Často rozmlouval s místními sedláky, kteří jej prý dlouho oslovovali Vévodo [Herzog], protože si mysleli, že se tak jmenuje.²⁸⁵

Společenství „přírodních lidí“

Definitivní rozkol v manželství nastal, když se Wölflingovi spřátelili s jedním bývalým důstojníkem, kterého Leopold znal z Přemyšlu, a jeho ženou, bývalou operní pěvkyní. Manželé byli přívrženci netradičního přírodního způsob života. Spočíval v tom, jíst tak málo a jednoduše, jak jen to bylo možné, oblékat se do vlastnoručně zhotovených hadrů (nebo vůbec ne) a nejíst žádné maso. Ve městě tito „přírodní lidé“ způsobili velké pozdvižení. Vnikali do kuchyní místních obyvatel, pokoušeli se znemožnit jim vaření a byli také vyhozeni z několika hospod poté, co vytrhli popíjejícím hostům z rukou džbány piva a vylévali je na zem.²⁸⁶ Nakonec je policisté z Zugu vykázali, protože „svou přítomností ve městě kazí morálku místních dětí, které z nich mají pobavení jako z nějakého kočovného cirkusu.“²⁸⁷ Na paní Wölflingovou však manželé udělali veliký dojem a když se usadili ve vesničce Ascona nedaleko Locarna, vypravila se za nimi.

„Přírodní lidé“ v Asconě přebývali v jednoduchých hliněných chatkách nebo v jeskyních, a protože dělali sice mnoho podivného, ale nic nezákonného, vláda do jejich způsobu života nezasahovala.²⁸⁸ Jejich společenství Vilemína později navštívila a tato návštěva „ji utvrdila, že zde našla svůj ideál.“²⁸⁹ Nakonec přesvědčila i Leopolda a manželé se stali součástí kolonie. Když arcivévodu v Asconě vyhledal jeden jeho známý z Vídně, vypadal prý Wölfling jako „poloviční divoch.“²⁹⁰ Bývalý arcivévoda však rozhodně nevyrostl pro hopsání při oslavách měsíčního svitu, pohlavní čistotu a už vůbec ne pro vegetariánství. Takovým způsobem života byl ve skutečnosti spíše šokován. A

²⁸³ Cit. dle: Neue freie Presse, 27. prosince 1906, s. 7.

²⁸⁴ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 95.

²⁸⁵ Neue freie Presse, 27. prosince 1906, s. 7.

²⁸⁶ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 137.

²⁸⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 139.

²⁸⁸ Neue freie Presse, 27. prosince 1906, s. 8.

²⁸⁹ Cit. dle: Neue freie Presse, 2. července 1907, s. 9.

²⁹⁰ Cit. dle: Neue freie Presse, 2. července 1907, s. 9.

přestože jeho žena neskrývala své nadšení, podařilo se mu ji po krátké době přesvědčit k návratu.²⁹¹

V Zugu tedy paní Wölflingová přizpůsobila přírodnímu způsobu života alespoň svou domácnost. „Začala se chovat v krásné vile u Zugského jezera stejně jako kolonisté na poli a v houštích Ascony,²⁹² zanedbávala svůj zevnějšek, přestala jíst maso a k vegetariánství nutila i svého muže.²⁹³ Jakýkoli tělesný kontakt také odmítala, neboť ji „posedla představa, že ji nějaký duch přivede do jiného stavu a že bylo ustanoveno, aby se její dítě stalo vegetariánským spasitelem světa.“²⁹⁴ Ve snaze přimět k vegetariánství i své sousedy tropila různé výtržnosti a dělala tak manželovi ostudu.²⁹⁵ To vše už bylo na Leopolda trochu moc. Nakonec nenalezl jiné východisko, než opustit svou ženu a požádat o rozvod, což Vilemína nepřijala právě s nadšením. 1. července 1907 bylo nakonec manželství rozvedeno. Vilemína obdržela jako odstupné 50 000 korun.²⁹⁶

Další osud Vilemíny Wölflingové

Po rozvodu se Vilemína společně se sestrou Augustou přestěhovala do vídeňského Josefstadtu²⁹⁷ a její chování bylo stále podivnější. Bloumala prý celé noci bezmyšlenkovitě po pokoji, často mluvila z cesty a dokonce se několikrát pokusila o sebevraždu. Trpěla utkvělou představou, že její manželství s Wölflingem nebylo nikdy rozvedeno a že byl jeho nový sňatek jen smyšlenkou, která jí měla zabránit vrátit se k němu.²⁹⁸ Počátkem března 1908 si opatřila revolver. Jednoho dne jej namířila na sestru a s ledovým klidem prohlásila, že ji bude muset zastřelit, stejně jako svého právníka a bývalého manžela.²⁹⁹

Vyděšené Augustě Adamowicové se podařilo z bytu uniknout a přivolat na pomoc dva detektivy z nedalekého policejního komisariátu. Když se objevili u Vilemíny a dožadovali se vydání střelné zbraně, dostala záchvat zuřivosti a pokusila se vzít si život (nejprve se chtěla vrhnout z okna, pak na sobě zapálit šaty a nakonec si ublížit jehlicí z

²⁹¹ Neue freie Presse, 2. července 1907, s. 9.

²⁹² Cit. dle: Neu freie Presse, 27. prosince 1906, s. 8.

²⁹³ Neu freie Presse, 27. prosince 1906, s. 8.

²⁹⁴ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 167.

²⁹⁵ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 168.

²⁹⁶ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 95.

²⁹⁷ Wiener Bilder, 11. března 1908, s. 9.

²⁹⁸ Prager Tagblatt, 8. března 1908, s. 5.

²⁹⁹ Die neue Zeitung, 8. března 1908, s. 4.

klobouku),³⁰⁰ takže musela být povolána záchraná služba. Po prudkém boji byla Vilemína připoutána na nosítka a konečně se uklidnila. Plakala a prosila, aby směla odejít na komisariát sama. Poté, co jí bylo vyhověno, ale opět propukla v hysterii a byla znovu připoutána. I tentokrát se jí však podařilo detektivy pláčem a sliby obměkčit. Poklidila pokoj, upravila se a za obrovského pozdvižení obyvatel domu nasedla do záchraného vozu, který zamířil rovnou na komisariát. Přítomný policejní lékař konstatoval, že bude nutné ji psychiatricky vyšetřit, a nakonec se mu podařilo rozrušenou paní Wölflingovou dopravit do nemocnice. Ve vídeňské psychiatrické nemocnici Steinhof byla později Vilemíně diagnostikována progresivní paralýza.³⁰¹ Po hospitalizaci zde sepsala paměti vydané roku 1908 Josefem Schmallem v Berlíně pod názvem „Meine Memoiren“, v nichž s nezvyklou otevřeností vylíčila i průběh svého dramatického soužití s bývalým arcivévodou.³⁰²

Poměry v Leopoldově prvním manželství byly natolik kuriózní, že se posléze staly námětem několika divadelních představení. Pařížské varietní divadlo Folies Bergère uvedlo v lednu 1907 na svých prknech scénku, v níž si vzal na mušku nadcházející rozvod Wölflingových proslulý komik Félix Galipaux, který „udělal z Wölflinga nehoráznou karikaturu.“³⁰³ Wölflingovo manželství také inspirovalo veselohru wiesbadenského divadla „Der Bürgerprinz“, která byla uvedena v srpnu 1907.³⁰⁴ Leopold pochopitelně nebyl ze zesměšňování citlivých soukromých záležitostí nijak nadšen. Dokonce prý zvažoval, že na Folies Bergère podá žalobu.³⁰⁵

³⁰⁰ Die neue Zeitung, 8. března 1908, s. 4.

³⁰¹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 95.

³⁰² WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 74.

³⁰³ Cit. dle: Die Affäre Wölfling, Fremden-Blatt, 19. ledna 1907, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

³⁰⁴ Wölfling als Held eines Lustspieles, Salzburger Volksblatt, 23. srpna 1907, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

³⁰⁵ Die Affäre Wölfling, Fremden-Blatt, 19. ledna 1907, NA, RAT, část Ferdinand IV., kart. 186.

5. Druhý sňatek

Marie Ritterová

Ani po této zkušenosti však zřejmě neměl bývalý arcivévoda manželských experimentů dost. V tentýž den, kdy se rozešel s první ženou, se seznámil v jedné kavárně s dívkou jménem Marie Magdalena Ritterová. Narodila se 22. ledna 1877 jako dcera Alberta Rittera a jeho ženy Marie rozené Schwabové³⁰⁶ v obci Nowag v Dolním Slezsku.³⁰⁷ Pocházela z početné rodiny – měla dvě sestry Annu a Otýlii a tři bratry.³⁰⁸ Otec pracoval pravděpodobně jako dělník.³⁰⁹ Po jeho předčasné smrti se Mariina matka znovu provdala za jakéhosi kováře z nedalekého Patschkau, kde pak oba dva stejně jako starší sestru Annu živila práce ve zdejší továrně. Jeden z bratrů Josef se učil sedlářem.³¹⁰ Poměry, z nichž Leopoldova vyvolená pocházela, byly tedy ještě skromnější než v případě první manželky.

Fyzicky představovala Marie podobný typ ženy jako Vilemína – v době sňatku byla popisována jako elegantní dobře oblečená štíhlá dáma s černými vlasy a krásným obličejem, navíc prý byla velmi temperamentní.³¹¹ Na rozdíl od bývalé manželky ji však arcivévoda shledal jako velice duchaplnou a taktní.³¹² Mariina inteligence a dobré vychování Leopolda nakonec přesvědčily, „že se k němu velmi dobře hodí jak věkem, tak charakterovými vlastnostmi.“³¹³ To i přes to – nebo právě proto – že mu „bez okolků přiznala, že trávila čas v mnoha velkých německých městech a (...) vedla nekonvenční, bohémský život.“³¹⁴ Ve skutečnosti to neznamenal nic jiného, než že se předtím živila jako prostitutka a v Mnichově byla pod dohledem mravnostní policie.³¹⁵

³⁰⁶ Pester Lloyd, 29. září 1907, s. 4.

³⁰⁷ Wiener Bilder, 30. října 1907, s. 5.

³⁰⁸ Pester Lloyd, 3. října 1907, s. 3.

³⁰⁹ Neue freie Presse, 30. září 1907, s. 6.

³¹⁰ Wiener Bilder, 30. října 1907, s. 5.

³¹¹ Neue freie Presse, 29. září 1907, s. 10.

³¹² WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 170.

³¹³ Cit. dle: Neue freie Presse, 30. září 1907, s. 6.

³¹⁴ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 171.

³¹⁵ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 96.

Svou minulost navíc zdaleka neměla vyřešenou. V pamětech Leopold později popsal, jak se mu Marie nedlouho po seznámení svěřila se svými obavami, co teď bude s jejím bývalým milencem, jehož předtím deset let finančně podporovala. Dokonce Leopolda požádala, aby mu půjčil menší finanční částku.³¹⁶ A jelikož „prostá lidskost a spravedlnost vyžadovaly, aby se něco podniklo,³¹⁷ vypsál mu prý Wölfling šek na 4 000 marek.³¹⁸ Půjčka bývalému milenci však byla ve skutečnosti odškodněním pro Mariina pasáka a jeho celková výše činila ne čtyři, ale 10 000 marek. Zřejmě navýsost spokojený „bývalý milenec“ si poté za velkorysé odstupné otevřel obchod s ovocem a zeleninou.³¹⁹

Peníze, pokud je měl, dokázal bývalý arcivévoda obětovat bez mrknutí oka. Čas však ztrácet nemínil, a tak již na prvním setkání pozval okouzující slečnu Ritterovou na Riviéru. „V Nice jsme se ubytovali v příjemném penzionu na promenádě a bylo nám spolu moc dobře. (...) Marie [byla] půvabným a sympatickým společníkem. Slunili jsme se a trávili jsme bezstarostné dny; o budoucnosti jsme nepřemýšleli,³²⁰ vzpomínal později Leopold. Spokojeni byli oba dva. Bývalý arcivévoda zahrnoval svou milou krásnými dárky,³²¹ financoval její „marnotratně výstřední oblékání“ i zábavu v kasinu a bral ji na výlety po okolí.³²² Marie naproti tomu vzorně plnila Leopoldovu představu dokonalé ženy, které na srdci neleží nic než blaho svého muže: „Dala [si] záležet na tom, abych byl spokojený – ostatně až moc dobře věděla, že uspokojovat je její úkol.“³²³

Zanedlouho nabídl nadšený bývalý arcivévoda své milence sňatek. Své „ano“ si snoubenci řekli 26. října 1907 v Regensdorfu nedaleko Curychu. Za svědka si Leopold vybral regensdorfského právníka Dr. Badera,³²⁴ Marie jednu ze svých sester.³²⁵ Po svatebním obřadu se odebrali na oběd, údajně do „hostince druhé třídy“³²⁶. Bývalý arcivévoda, poučen předchozí zkušeností se sestrami první manželky, hned po obřadu obě švagrové odeslal zpět do jejich domova do Patschkau. Novomanželé poté odjeli na

³¹⁶ WÖLFLING, L. Z arcivévody hokynářem, s. 171-172.

³¹⁷ Cit. dle: WÖLFLING, L. Z arcivévody hokynářem, s. 172.

³¹⁸ WÖLFLING, L. Z arcivévody hokynářem, s. 171-172.

³¹⁹ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 96.

³²⁰ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 171.

³²¹ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 290.

³²² WÖLFLING, L. Z arcivévody hokynářem, s. 171.

³²³ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 172.

³²⁴ Neue freie Presse, 29. září 1907, s. 10.

³²⁵ Wiener Bilder, 30. října 1907, s. 6.

³²⁶ Cit. dle: Wiener Bilder, 30. října 1907, s. 6.

svatební cestu na Riviéru a po líbáncích strávili ještě nějaký čas na cestách.³²⁷ Vilu v Zugu, jež byla Leopoldovi „znehucena pochmurnými vzpomínkami,³²⁸ zamýšleli co nejdříve prodat a plánovali usadit se v Paříži, kde chtěl bývalý arcivévoda pokračovat v univerzitním studiu. Chtěli žít s Marií „jen pro sebe a své štěstí.“³²⁹

Vztahy s rodinou v prvním desetiletí po vystoupení z rodiny

Zajímavé je, že jen o den dříve než Leopold podruhé vstoupila do manželství i bývalá saská korunní princezna. Jejím vyvoleným se stal italský hudební skladatel Enrico Toselli. Přestože se nechali oddat ve vší tichosti v Londýně,³³⁰ vzbudil jejich krok obrovský rozruch – už jen proto, že Toselli byl o třináct let mladší než jeho žena. Z tohoto důvodu upadla Luisa v nemilost i u svého bratra Leopolda, který veřejně označil její sňatek za „bláznivý krok“³³¹. Dokonce se sestrou dočasně přerušil i veškerý kontakt.³³² Svatba s Tosellim narušila nejen Luisin vztah se starším bratrem, ale i s rodiči. Zejména matka jako přísná katolička myšlenku na druhý sňatek zásadně odmítala.³³³ O něco blahovlněji – a platí to i v případě druhého sňatku jeho nejstaršího syna – na věc pohlížel velkovévoda Ferdinand.

Začátkem října 1907 dokonce nechal pro Leopolda poslat, aby se s ním setkal v Lindau. Schůzka se podle všeho nesla v srdečném duchu, otec Leopoldovi požehnal a prý mu dokonce popřál mnoho štěstí do nového manželství.³³⁴ Velkovévoda Ferdinand byl tehdy již velmi starým a nemocným mužem. Pohyboval se jen s námahou pomocí dvou holí a byl téměř slepý – fyzická proměna, které během několika málo let doznal, Leopolda velmi šokovala.³³⁵ Nadcházející v pořadí již druhá oční operace dávala vzhledem k pokročilému věku jen mizivou naději na uzdravení.³³⁶ Setkání otce a syna v Lindau tak mělo být jejich setkáním posledním – 17. ledna 1908 poslední toskánský velkovévoda

³²⁷ Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³²⁸ Cit. dle: Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³²⁹ Cit. dle: Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³³⁰ Neue freie Presse, 26. září 1907, s. 8.

³³¹ Cit. dle: Neue freie Presse, 30. září 1907, s. 6.

³³² Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³³³ TOSCANA, L. von, Mein Lebensweg, s. 225.

³³⁴ Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³³⁵ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 23-24.

³³⁶ Neue freie Presse – Abendblatt, 5. října 1907, s. 4.

v Salcburku zemřel.³³⁷ Leopold byl zprávou o jeho smrti zdrcen: „Byl jsem tou ranou omráčen, neboť otec (...) měl pro mne větší pochopení a sympatizoval s mým životním postojem víc než kdo jiný. Pomyšlení, že už ho nikdy nespátřím, ve mně vyvolalo palčivý pocit opuštěnosti.“³³⁸ Smrtí velkovévody Ferdinanda byl kontakt mezi Leopoldem a jeho toskánskou rodinou na dlouho přerušen. „Depeše, (...) která mi oznamovala smrt mého otce, byla odeslána mou matkou a byla lakonicky stručná; byla to poslední zpráva z otcovského domu.“³³⁹ Velkovévodkyni Alici se bývalý arcivévoda odvážil zkontaktovat až po vypuknutí první světové války.

Krach druhého manželství a život do konce války

Mraky se postupem času začaly stahovat i nad Leopoldovým manželstvím. První krize se dostavila již krátce po smrti velkovévody Ferdinanda. Leopolda se velmi dotkla necitlivost, kterou jeho žena dávala najevo v prvních dnech smutku: „Přestože jsem byl pod dojmem této bolestné ztráty, tahala mě do Monte Carla a na mé námitky nedbala. Následovaly výlety do Paříže, které jsme spojili s Velkou cenou, návštěvou Pyrenejí a nejhezčích francouzských pláží.“³⁴⁰ A to nebylo zdaleka všechno. Zřetelně se začínala projevovat také Mariina „záhadná povaha“³⁴¹. Arcivévoda z manželčina chování nabyl dojmu, že před ním ukrývá jakési tajemství.

Na jaře 1911 se Mariin stav prudce zhoršil. Měla neustále pocit, že ji někdo pronásleduje a jeden nervy drásající výstup střídal druhý.³⁴² Nakonec byl Leopold přinucen vyhledat pomoc odborníka, který stanovil šokující diagnózu – „přerušované šílenství“³⁴³ Mariinu nevléčitelnou nemoc nezmírnily ani četné pobyty v léčebných zařízeních³⁴⁴ a Leopoldovi nakonec nezbylo, než požádat v červnu 1912 lékaře o její trvalou internaci.³⁴⁵ Manželství bylo rozvedeno o čtyři roky později a Marii byla soudně přiznána malá renta.³⁴⁶

³³⁷ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 110.

³³⁸ Cit. dle: WÖLFLING L., Z arcivévody hokynářem, s. 175.

³³⁹ Cit. dle: Wiener Montags-Post, 9. března 1908, s. 1.

³⁴⁰ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 175.

³⁴¹ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 175.

³⁴² WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 175.

³⁴³ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 175-176.

³⁴⁴ WEISSENSTEINER, Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 290.

³⁴⁵ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 177.

³⁴⁶ PRASCHL-BICHLEROVÁ, G., Lásky a sňatky Habsburků, s. 98.

Leopold odjel do Mnichova a se svou ženou se už nikdy nesešel. Z jejího utrpení ji vysvobodila až roku 1924 srdeční choroba.³⁴⁷

Ani druhá manželská katastrofa ale nevzala Leopoldovi chuť do dalších milostných dobrodružství s dívkami pochybné pověsti. Již v říjnu 1912 se po Wölflingově boku objevila jistá Marie Schweickhardtová, prostitutka, kterou se Leopold pokusil zprostit dohledu mnichovské mravnostní policie. Tato známost stejně jako řada dalších však neměly dlouhého trvání. Leopold střídal milenky a rozhazoval peníze na všechny strany. Výživné zdaleka nestačilo k pokrytí jeho životních nákladů a finanční potíže se tak už v této době pomalu stávaly Leopoldovým denním chlebem. Z bývalého arcivévody se stávala troska, které se dokonce posmívaly místní děti.³⁴⁸

Vypuknutí první světové války probudilo v bývalém arcivévodovi vlastenecké cítění. Projevil přání vstoupit do rakouské armády a bojovat za svou vlast. Nic takového pochopitelně v úvahu nepřipadalo – od roku 1905 byl Wölfling švýcarským občanem, tedy neutrálem. Přesto se však pokusil prostřednictvím matky požádat císaře, aby zrušil svůj zákaz a dovolil mu hájit svou vlast se zbraní v ruce. Císařovo celkem pochopitelné odmítnutí vnímal bývalý arcivévoda jako obrovskou nespravedlnost.³⁴⁹ Leopold poté znovu přesídlil do Švýcarska, kde žil v relativním pohodlí. Přítrž bohémskému způsobu života učinil až konec první světové války.

³⁴⁷ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 178-179.

³⁴⁸ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 97-98.

³⁴⁹ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 182.

6. Život Leopolda Wölflinga po válce

První poválečná léta

Po válce nastaly pro Wölflinga zlé časy. Byl téměř bez příjmu – vzhledem k znehodnocení rakouské měny klesla do roku 1925 výše jeho roční apanáže na 3 šilinky a 60 grošů.³⁵⁰ Aby si mohl koupit jídlo, musel si najít práci. To však zprvu nebylo v poválečném Berlíně, kam se přestěhoval, nijak snadné a pro bývalého arcivévodu teprve ne. Když už se mu podařilo nějakou práci sehnat, byla většinou mizerně placená. V prvních poválečných letech se jednu dobu živil například tím, že nadepisoval adresy na obálky. Krátce také působil ve službách jednoho berlínského lichváře a sestavoval rodokmen pro švédského zbohatlíka. Z nadějně vyhlížejícího „Podniku pro dovoz a vývoz“, který bývalého arcivévodu zaměstnal, se nakonec vyklubalo antisemitské společenství organizující pogromy a Leopoldovi tak nezbylo, než se znovu poohlédnout jinde. Často překládal a tlumočil z italštiny a srbštiny, na čas našel uplatnění jako zahraniční korespondent. Pak pro změnu třídil známky pro jednoho boháče, jehož koníčkem byla filatelie. Zkoušel štěstí i jako prodavač – nejprve v obchodě se železným šrotem, pak s nemovitostmi a nakonec se stal pouličním prodavačem párků, což vyvolalo značnou pozornost tisku a nevoli bývalých urozených příbuzných.³⁵¹ Zaměstnání vystřídal Leopold celou řadu, všechny jeho kariéry však měly jepičí život a jeho finanční situaci dokázaly zlepšit jen krátkodobě.

Nepohodlí, zima a hlad se staly Leopoldovými věrnými průvodci. S jedním přítelem přežíval v Berlíně v malém pronajatém pokojíku – nic lepšího si tehdy dovolit nemohl. Vybavení bylo ubohé, dvě rozviklané židle, „kamna, v kterých se nedalo zatopit, stůl, který by asi ztropil něco nepředvídatelného, kdybychom na něm měli co jíst, a výklenek se starým závěsem, kam jsme si nemohli pověsit šaty, protože jsme žádné neměli.“³⁵² Když Wölflinga jeho společník opustil, neměl peníze už ani na tento promrzlý pokojík a musel následujícího půldruhého roku přebývat v malé podkrovní místnůstce. Finanční nedostatek Leopolda nakonec přiměl kývnout na další z kuriózních nabídek – berlínský kabaret Rakate jej angažoval jako ústřední postavu jedné ze svých příštích her.

³⁵⁰ WEISSENSTEINER, F., *Reformer, Republikaner und Rebellen*, s. 293.

³⁵¹ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 186-194, 197, 200, 210-211, 216.

³⁵² Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 197.

Role v intelektuálně zcela nenáročné hře byla Wölflingovi napsána na míru – měl představovat ušlechtilého rakouského prince, který se vydal hledat svou bývalou milou, jež se však mezitím stala majitelkou vykríčeného domu.³⁵³ „Hra sama, pokud to mohu posoudit, byla něco nepředstavitelně ubohého. Neměla ani jiskřičku humoru, natož vtípu. Byla to neobratně improvizovaná slátanina nejhrubších narážek a hloupých žvástů,“³⁵⁴ zhodnotil později Leopold.

Návrat do Vídně

Bývalý arcivévoda jako hrdina divadelní hry byl však natolik kuriózním a pro diváky jistě přitažlivým úkazem, že zanedlouho přišla další „umělecká“ nabídka, tentokrát od jedné rakouské filmové společnosti. Wölfling odcestoval do Vídně – poprvé od roku 1902, kde se měl objevit v chystaném filmu „Poslední z rodu Habsburků“ v roli císaře Františka Josefa I. Jen díky nevoli Vídeňanů z plánu sešlo. Náhradu za roli rakouského císaře – císařova generála – Leopold rozhořčeně odmítl, jelikož vyžadovala, aby si oholil knír.³⁵⁵ Tím jeho kariéra u filmu skončila ještě dříve, než začala.

Wölfling se však ve Vídni usadil a o tři roky později, roku 1924, znovu získal rakouské státní občanství.³⁵⁶ Tehdy učinil další ze svých zoufalých pokusů, jak získat trochu peněz – požádal Rakouskou republiku o vyplácení penze. V únoru 1925 se obrátil na Spolkové ministerstvo financí s žádostí, v níž se označil za „loajálního občana, který žije v souladu se zákony, ale je naprosto bez majetku a bez příjmu.“³⁵⁷ Pochopitelně nedostal nic. Bývalý arcivévoda byl ovšem v tomto směru vytrvalý a rakouské státní úřady podobnými žádostmi zahrnoval i v následujících letech. Neváhal se obrátit dokonce ani na spolkového prezidenta, bohužel vždy se stejným výsledkem.³⁵⁸

Mezitím byl Leopold nucen obnovit své pokusy uplatnit se na pracovním trhu. Ve Vídni vyzkoušel mimo jiné práci pojišťovacího agenta, prodavače automobilů, pracoval v jedné směnárně na vídeňském Východním nádraží, hledal uplatnění jako pomocný

³⁵³ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 220.

³⁵⁴ Cit. dle: WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 220.

³⁵⁵ WÖLFLING, L., *Z arcivévody hokynářem*, s. 221-224.

³⁵⁶ WEISSENSTEINER, F., *Reformer, Republikaner und Rebellen*, s. 292.

³⁵⁷ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., *Reformer, Republikaner und Rebellen*, s. 293.

³⁵⁸ DICKINGER, Ch., *Černé ovce mezi Habsburky*, s. 105.

režisér u filmu.³⁵⁹ Do toho dával ještě hodiny francouzštiny a italštiny a překládal.³⁶⁰ Výdělky ale byly tak zoufale nízké, že bývalému arcivévodovi mnohdy nezbývalo, než dělat dluhy. Například v roce 1922 si takto „půjčil od podplukovníka hraběte Ericha Czernina 50 000 korun, které pak nemohl splatit.“³⁶¹ Přilepšení tudíž hledal, kde se dalo. V roce 1921 sepsal bývalý arcivévoda paměti, jež vyšly v Berlíně pod názvem „Habsburger unter sich. Freimütige Aufzeichnungen eines ehemaligen Erzherzogs“. Kontroverzní vzpomínková kniha vyvolala vlnu emocí. V červenci 1921 ji měl bývalý arcivévoda představit při jedné vídeňské letní redutě na kluzišti. Když se blížil s předčítáním ke konci, ozvalo se z davu posluchačů volání „hanba“. Leopold ihned opustil pódium a v dalším předčítání nepokračoval.³⁶² Rovněž Wölflingovy články o Habsburcích vycházející v červenci a srpnu 1923 v Die Stunde a Neues Wiener Tagblatt³⁶³ vzbudily značnou pozornost, větší zisk ale Leopoldovi nepřinesly. Příčinu svých neúspěchů přitom viděl bývalý arcivévoda zcela jasně: „V mém případě bylo právo být vhozen do životního kotle uděleno s pětadvaceti letým zpožděním. (...) Ve srovnání s pětadvaceti letými muži, kteří si osvojili rázné podnikání, jsem byl v beznadějně nevýhodě.“³⁶⁴

Arcivévoda hokynář

Během svého pobytu v Rakousku se bývalý arcivévoda rozhodl k dalšímu překvapivému kroku – adoptoval dceru. Aloisie, jak se mladá žena jmenovala, byla dcerou jeho bytného, který však zemřel a dívka zůstala sama. „Tato prostá, domácká dívka se téměř dva roky nezištně starala o mé hmotné potřeby a ošetřovala mě během vyčerpávajícího záchvatu malárie. S vědomím, že mě zná lépe než kohokoli jiného na světě a že ve mně hledá oporu, rozhodl jsem se, že se k ní budu chovat, jako by byla mou dcerou,“³⁶⁵ vysvětlil Wölfling. Aloisie se později provdala za sociálně demokratického živnostníka Johanna Böhma, který obdržel obchod a byt v jedné obecní novostavbě

³⁵⁹ Wiener Sonn- und Montags-Zeitung, 28. ledna 1929, s. 9.

³⁶⁰ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 225.

³⁶¹ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformier, Republikaner und Rebellen, s. 312.

³⁶² Neue freie Presse, 15. července 1921, s. 7.

³⁶³ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 251.

³⁶⁴ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 186.

³⁶⁵ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 230.

v Schiffmühlenstraße. V červnu 1926 se sem za manželi Böhmovými přestěhoval ze svého bytu na Simmeringu i bývalý arcivévoda.³⁶⁶

V hokynářství manželů Böhmových³⁶⁷ pak bývalý arcivévoda osobně obsluhoval zákazníky. Císařův komorník Eugen Ketterl popsal ve svých pamětech zážitek žurnalisty jednoho vídeňského listu, který „byl svědkem komické scény, která se odehrála ve Wölflingově krámku: „Můžete mi něco vypravovati o vašem nynějším zaměstnání, Veličenstvo³⁶⁸?“ tázal se novinář s devotní poklonou. „Ale s největší radostí,“ zněla odpověď. „Sečkejte okamžik, jen co obsloužím lidi v krámkě.“ A obrátiv se k čekajícímu, otázal se: „Čeho si přejete, soudruhu?“ – „Tkaničky do bot, soudruhu arcivévodo,“ odvětil tázaný, rovněž člen sociálně demokratické strany. (...) Tak se stal z císařského trubce člen praktické společnosti.“³⁶⁹

Želbohu ani obchůdku manželů Böhmových nebylo souzeno dlouhého trvání. Jelikož měl Johann Böhm již předtím potíže s jedním věřitelem, bylo zboží, jež dodávala firma bratrů Krippnerů, dáno pouze do komise a byly smluveny krátkodobé platby. Navzdory tomuto opatření brzy začalo placení váznout a Böhm byl dodavateli ustavičně napomínán. Nejprve je uklidňoval očekávaným obecním úvěrem a posléze dokonce jakýmsi dědictvím, které měl údajně obdržet jeho tchán Wölfling. Finanční nesnáze se ale vyřešit nepodařilo a tak musel Böhm už začátkem října 1927 svůj obchod se smíšeným zbožím prodat. S novým majitelem se dohodl, že zbytek pohledávky ve výši 880 šilinků vyrovná v týdenních splátkách po 100 šilincích. Protože ale byla zaplacená jen jedna splátka, udala firma bratrů Krippnerů manžele Böhmovi za zpronevěru a podvod.³⁷⁰ Po této neslavné epizodě se 6. října 1927 Böhmovi i s Leopoldem Wölflingem přestěhovali do vesnice Mauer,³⁷¹ kde Aloisie vedla skromnou domácnost a její manžel pracoval jako taxikář.³⁷² Dlouho ale Wölfling ve svém klidném „dělnickém domově“³⁷³ nevydržel.

³⁶⁶ Neue freie Presse, 23. srpna 1928, s. 3.

³⁶⁷ Hokynářství v Schiffmühlenstraße Wölfling navzdory svému tvrzení nikdy nevlastnil, patřilo manželům Böhmovým. WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 227-230.

³⁶⁸ Leopoldovi by jako arcivévodovi ve skutečnosti příslušelo oslovení Výsost, nikoli Veličenstvo.

³⁶⁹ Cit. dle: KETTERL, Eugen, Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.: Zachovej nám, Hospodine: Císař v nedbalkách, Praha 1993, s. 106.

³⁷⁰ Neue freie Presse, 23. srpna 1928, s. 3.

³⁷¹ Neue freie Presse, 23. srpna 1928, s. 3.

³⁷² WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 231.

³⁷³ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 231.

Třicátá léta

Roku 1929 po téměř osmi letech strávených v Rakousku – „s rudými tvářičkami, docela malým kufrem a obrovským optimismem“³⁷⁴ – Leopold znovu přesídlil do Berlína. V jednom zdejší kině osobně pronesl úvodní slova k filmu „Das Schicksal derer von Habsburg“. V Berlíně se také nechal najmout jako komentátor němých filmů o Habsburcích.³⁷⁵ Kromě toho se bývalý arcivévoda, mající na svém kontě už jednu vzpomínkovou knihu a řadu novinových článků, znovu horlivě pustil do spisovatelské činnosti. Druhé Leopoldovy memoáry, které nazval „From Archduke to Grocker – My Life Story“, vyšly roku 1930 v Londýně.³⁷⁶ Nedlouho poté začal psát další paměti, byly ale vydány až po jeho smrti roku 1936 pod názvem „Als ich Erzherzog war“.³⁷⁷

Na stará kolena se bývalý arcivévoda znovu rozhodl – již potřetí – vstoupit do manželského svazku. Jeho třetí žena Clara rozená Grögerová pocházela z Neidenburgu ve Východním Prusku, kde se narodila 6. října 1892³⁷⁸ jako dcera železničního úředníka.³⁷⁹ Byla tedy o téměř čtvrt století mladší než Wölfling. V době sňatku se znali již více než pětadvacet let – Leopold uvedl, že se seznámili se v roce 1916 v jedné berlínské kavárně.³⁸⁰ Během války prý Claru tu a tam pozval do cukrárny nebo do divadla, údajně však nikdy „nepřekročili mez, kde se přátelství mění v milostný poměr.“³⁸¹ Poté, co se bývalý arcivévoda ocitl na mizině, si ho dívka vzala na starost – vařila mu jídlo v jeho podkrovní místnůstce, spravovala mu prádlo a ponožky, pomáhala hledat zaměstnání.³⁸² „Její dobrá nálada na mne vždycky zapůsobila jako lék,“³⁸³ vzpomínal Wölfling. Příležitostně se vídali i v době Wölflingova působení ve Vídni³⁸⁴ a poté, co se bývalý arcivévoda znovu přestěhoval do Berlína, se rozhodli 3. července 1933³⁸⁵ uzavřít manželství.

³⁷⁴ Cit. dle: Wiener Sonn- und Montags-Zeitung, 28. ledna 1929, s. 9.

³⁷⁵ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 165.

³⁷⁶ HAMANNOVÁ, B., Habsburkové, s. 251.

³⁷⁷ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 165.

³⁷⁸ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 292.

³⁷⁹ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 204.

³⁸⁰ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 201.

³⁸¹ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 204.

³⁸² WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 201-214.

³⁸³ Cit. dle: WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 206.

³⁸⁴ WÖLFLING, L., Z arcivévody hokynářem, s. 230.

³⁸⁵ WEISSENSTEINER, F., Reformer, Republikaner und Rebellen, s. 292.

Se svou třetí ženou Leopold Wölfling strávil svá poslední léta v berlínské čtvrti Kreuzberg ve velmi skromných poměrech,³⁸⁶ s přibývajícím věkem navíc stále více sužovaný astmatem a chronickou bronchitidou.³⁸⁷ V Berlíně také zažil bývalý arcivévoda příchod Hitlera. Tak jako tisíce jiných, i on podlehl klamu: „Nadešel 30. leden 1933,“ napsal ve své poslední knize. „S napětím a srdečnou radostí jsem spoluprožíval jedinečný vzestup a cílevědomé ozdravování německého národa, a litoval jsem, že jsem jako Švýcar nemohl přiložit ruku k dílu.“³⁸⁸ Bývalému arcivévodovi již nebyl dopřán čas svůj omyl rozpoznat. Zemřel v Berlíně 4. července 1935 ve svém bytě na Belle Alliance-Straße³⁸⁹ a tragických událostí následujících let tak zůstal ušetřen. Pohřben byl na nedalekém Jeruzalémském hřbitově. V jeho úmrtním listě bylo uvedeno jako povolání soukromý učenec.³⁹⁰

³⁸⁶ PERNES, J., Habsburkové bez trůnu, s. 165.

³⁸⁷ WEISSENSTEINER, F., Reformen, Republikaner und Rebellen, s. 292.

³⁸⁸ Cit. dle: WEISSENSTEINER, F., Reformen, Republikaner und Rebellen, s. 293.

³⁸⁹ Wiener Zeitung, 5. července 1935, s. 6.

³⁹⁰ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 99.

Závěr

Co tedy můžeme říci o arcivévodovi Leopoldu Toskánském? Byl to idealista, pro jehož pokrokové názory nebylo v rodině místo? Příslušník soudobé „zlaté mládeže“, který nebyl schopen přijmout společně s výhodami i povinnosti svého stavu? Či snad duševně nevyrovnaný člověk, který z nerozumu učinil rozhodnutí, kterého později litoval?

Pravda se pravděpodobně nachází někde uprostřed. Dětství a mládí prožil tak, jako desítky ostatních arcivévodů – uprostřed okázalosti, strnulosti, přetěžován studijními povinnostmi, na druhou stranu obklopen dostatkem, volným časem ke hrám, zahrnován pozorností. Byl poslušným synem, studentem, řádným členem arcivévodského domu. Příčinu své proměny v černou ovci rodiny Leopold později spatřoval v zákazu sňatku s milovanou dívkou. Na vině měla být rovněž šikana ze strany některých arcivévodových příbuzných a nadřízených, kteří nesouhlasili s jeho demokratickými způsoby v armádě.

Císařově zamítnutí sňatku s Elvírou Bourbonskou přikládal klíčový význam nejen sám Leopold, ale i někteří jeho životopisci.³⁹¹ Ztráta milované dívky byla jistě v danou chvíli bolestná. Pro Leopoldovo další životní směřování byl ale zřejmě podstatnější fakt, že o svém osudu nesměl rozhodnout sám, ale učinil to za něj císař. S realitou jeho absolutní autority se pak Leopold nedokázal smířit ani v následujících letech. Arcivévodu navíc zaskočila strohost a chlad, se kterým František Josef smetl jeho žádost se stolu.

Druhá příčina – nesouhlas příbuzných a nadřízených s Leopoldovými snahami zreformovat armádu – je značně problematická. Předně žádné vlastní Leopoldovy aktivity ve prospěch řadových vojáků známy nejsou. Není vyloučeno, že se v pamětech nechal v tomto ohledu inspirovat osudem svého strýce Jana Salvátora, pozdějšího Jana Ortha. Konflikty s nadřízenými a příbuznými s největší pravděpodobností nebyly zapříčiněny Leopoldovými názory na armádu, ale jeho neadekvátním chováním. Nepřátele si získával nejen opakovanými excesy, ale i svou komplikovanou povahou. Byl sice inteligentní a přemýšlivý, ale i nevyrovnaný, nezodpovědný, obtížně se podřizoval autoritě a svou zálibou v posměchu a karikování druhých neustále dráždil své okolí.³⁹²

Počátek cesty k hluboké životní krizi, v níž se arcivévoda nacházel v prosinci 1902 (tedy těsně před svým útekem do Švýcarska), je však třeba hledat v mnohem vzdálenější minulosti, v dobách Leopoldova dětství. Ve svých pamětech si později stěžoval na

³⁹¹ WEISSENSTEINER, Friedrich, *Reformer, Republikaner und Rebellen*, s. 282.

³⁹² *Neue freie Presse*, 25. prosince 1902, s. 9.

přílišnou obřadnost a okázalost, která jej jako dítě obklopovala, stejně jako na nedostatek kontaktu s rodiči.

Zejména vztah s matkou, toskánskou velkovévodkyní Alicí, byl velmi komplikovaný. Leopold i jeho sestra Luisa ji ve svých vzpomínkách shodně popsali jako nepřístupnou a přísnou ženu, která si ke svým dětem nedokázala najít cestu ani dětství, ani v dospělosti. Jistou roli ve formování tohoto rezervovaného vztahu mohlo sehrát i matčino otevřené upřednostňování druhorozeného syna Josefa Ferdinanda před ostatními dětmi. Negativní vztah se tak nakonec vytvořil i mezi oběma bratry.

Přechod do otevřené opozice vůči rodině ale vyvolaly až události, jež se odehrály roku 1893 během cesty kolem světa, na které Leopold doprovázel budoucího následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este. K bratranci Leopold pociťoval nepřekonatelnou antipatii. Oba byli naprosto odlišného založení, společnou však měli potřebu dokazovat vlastní inteligenci a převahu, což nevyhnutelně vedlo ke střetu. Za antipatiemi k Františku Ferdinandovi se možná skrývala i žárlivost na jeho finanční zajištění a významnější postavení v rámci rodové hierarchie.

Leopoldovy spory s císařským bratrancem a důstojnickým sborem nakonec měly dramatické vyústění v podobě záchvatů zuřivosti a hysterických plačtivých scén. Vše nasvědčovalo tomu, že arcivévoda není duševně zcela zdrav a z tohoto důvodu byl také při nejbližší příležitosti vyloděn a poslán zpět do Evropy. Leopoldovo vysvětlení je v tomto případě neuspokojivé. Rozhodně se nejednalo pouze o projev vrozené demokratičnosti, ale spíše o výraz duševní nevyzrálости, nevyrovnanosti a nedostatku morální síly, na který upozornili i Leopoldovi blízcí. Roli patrně sehrála i přílišná psychická náročnost služby u námořnictva.

V následujících letech, která strávil jako důstojník u pěchoty, konfliktů jen přibývalo. Arcivévoda začal vést velmi nevázaný život, na denním pořádku byly orgie a divoké pitky. Nejen konzumace alkoholu, ale i Leopoldovy dluhy postupně nabraly povážlivých rozměrů. Žádný vlastní majetek arcivévoda neměl – byl odkázán na svůj důstojnický plat a výživné od otce. To rozhodně nebylo nijak málo, jeho tehdejší životní styl však vyžadoval mnohem více.

I samotný fakt, že se Leopoldova rodina po odchodu z Toskánska ocitla bez finančních prostředků a byla závislá na dobré vůli císaře, jistě neposiloval sebevědomí jejích členů. Tato skutečnost byla patrná například při srovnání s nenáviděným Františkem

Ferdinandem d'Este, který patřil díky zisku modenského dědictví k nejbohatším Habsburkům.³⁹³

Leopoldova rodina tolerovala jeho výstřelky poměrně dlouho. Vše možně se snažila zlepšit Leopoldův zdravotní stav, přivést jej na jiné myšlenky i podporovat jeho úsilí o profesní postup. Otec trpělivě platil Leopoldovy účty, finančně odškodňoval milenky a nemanželské děti. Přesto (nebo možná právě proto) se rodině nepodařilo jej napravit. Pohár trpělivosti přetekl ve chvíli, kdy arcivévoda vznesl požadavek oženit se s jednou ze svých milenek, bývalou prostitutkou. Zde již nebyly v sázce jen peníze, trpělivost či city rodičů, ohrožováno začalo být to nejdůležitější – rodinná čest a vážnost. Leopoldova internace v ústavu pro léčbu duševních poruch měla jen dočasný účinek, navíc prohloubila jeho nenávist vůči svému stavu i rodině. Povzbuzen spoluúčastí sestry Luisy vyřešil nakonec arcivévoda situaci po svém – překvapivě, překotně, skandálně.

Zjevně až po svém útěku si Leopold uvědomil, že žít občanským životem není tak jednoduché, jak se na první pohled mohlo zdát. Rezignace na arcivévodský stav mu přinesla nejen kýženou svobodu, ale i finanční těžkosti, neboť se ocitl zcela bez prostředků. Najal si advokáta a pod hrozbou žaloby u mezinárodního soudu žádal na své rodině finanční zajištění. Obava císařské rodiny ze skandálu přitom hrála v jeho prospěch a Leopold nakonec dosáhl svého.

Rezignace znamenala Leopoldovo vyloučení z rodiny nejen *de iure*, ale i *de facto*. Styky s rodiči i sourozenci, vyjma sestry Luisy, byly na dlouhou dobu přerušeny a po smrti otce roku 1908 byly rodinné vazby (kromě vazeb finančních) zpřetrhány úplně. Leopold pocítil ostrakizaci nejen ze strany své rodiny, ale i části šlechtické a monarchisticky orientované společnosti. Nezavděčil se ani mnohým antimonarchistům, kteří ve Wölflingovi nepřestali vidět příslušníka nenáviděného stavu. Pro Leopoldovu rodinu byl jeho čin nejen nepříjemným skandálem, ale i poučením pro další podobné případy.³⁹⁴

Nabytá svoboda Leopoldu Wölflingovi životní štěstí nepřinesla. Studia na polytechnické univerzitě nedokončil, nešťastným se ukázal také výběr životní partnerky. Vilemína Adamowicová, prostá dívka bez vzdělání a bývalá prostitutka, nemohla být vhodnou ženou pro beze sporu inteligentního a vzdělaného bývalého arcivévodu. Peter

³⁹³ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, s. 22-23.

³⁹⁴ Císařův postup v záležitosti vyloučení arcivévody Ferdinanda Karla (od roku 1911 Ferdinanda Burga) z habsbursko-lotrinského rodu o osm let později byl zcela odlišný, František Josef přiznal arcivévodovi apanáž a aféra tak mohla být vyřešena s nejvyšší možnou diskrétností.

Wiesflecker přiléhavě charakterizoval jejich soužití jako „malou válku“³⁹⁵. Vilemínina duševní porucha nakonec zapříčinila definitivní rozpad svazku. Bývalý arcivévoda se však nepoučil a ihned se bezhlavě vrhl do dalšího manželství, jehož průběh i konec byl stejně tragický.

Po první světové válce se Leopold Wölfling ocitl ve složité životní situaci. Znehodnocení měny jej připravilo o výživné, a tak si musel začít na živobytí vydělávat prací. Leopoldův život po roce 1918 byl naplněn neúspěšnými pokusy o pracovní uplatnění a strádáním po fyzické i psychické stránce. Aby získal trochu peněz, neváhal se najmout jako komentátor němých filmů o Habsburcích a psát nelichotivé články a knihy o své rodině. Vnitřního klidu nikdy nedošel. Ani ve vysokém věku nedokázal svým bývalým nepřátelům odpustit křivdy, kterých se na něm (ať už domněle či skutečně) dopustili. Když 4. července 1935 umíral ve svém skromném berlínském bytě, odcházel ze světa jako zlomený a nemocný muž. Na jeho skandální život upomínala jen krátká úmrtní zpráva ve vídeňských novinách.

³⁹⁵ WIESFLECKER, P., Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik, s. 95.

Seznam pramenů a literatury

Prameny nepublikované:

Národní archiv, Rodinný archiv toskánských Habsburků, část Ferdinand IV., nezpr., sign. 60, inv. č. 566 – 569, kart. 183 – 186.

Prameny publikované:

HAMANNOVÁ, Brigitte (ed.), *Moje milá, dobrá přítelkyně. Milostný vztah císaře Františka Josefa I. a herečky Kateřiny Schrattové*, Praha 2002.

KETTERL, Eugen, *Paměti komorníka císaře Františka Josefa I.: Zachovej nám, Hospodine: Císař v nedbalkách*, Praha 1993.

PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele (ed.), *Císařské dětství. Z deníku arcivévodky Karla Ludvíka, bratra císaře Františka Josefa*, Praha 1999.

SAATHEN, Friedrich (ed.), *Anna Nahowská a císař František Josef: Zápisky*, Praha 1994.

SCHADOVÁ, Martha; SCHAD, Horst (edd.); Marie Valérie. *Deník nejmilejší dcery císařovny Alžběty Rakouské*, Praha 2007.

SCHNÜRER, Franz (ed.), *Briefe Kaiser Franz Josephs I. an seine Mutter. 1838-1872*, München 1930.

TOSCANA, Luise von, *Mein Lebensweg*, Dresden 2004.

WÖLFLING, Leopold, *Habsburkové ve vlastním zrcadle: Životní vzpomínky*, Praha [b. r.].

WÖLFLING, Leopold, *Poslední Habsburkové: Vzpomínky a úvahy*, Praha 1924.

WÖLFLING, Leopold, *Z arcivévodky hokynářem: Paměti habsburského arcivévodky Leopolda Toskánského*, Rudná u Prahy a Vimperk 1996.

Tisk:

Arbeiter Zeitung

Der Floh

Die Neue Zeitung

Neue freie Presse

Pester Lloyd

Prager Tagblatt
Reichspost
Salzburger Zeitung
Wiener Bilder
Wiener Montags-Post
Wiener Sonn- und Montags-Zeitung
Wiener Zeitung

Literatura:

- CORTI, Egon Caesar, Alžběta. Zvláštní žena, Praha 2008.
- ČORNEJOVÁ, Ivana; RAK, Jiří; VLNAS, Vít; Ve stínu Tvých křídel... Habsburkové v českých dějinách, Praha 1995.
- DICKINGER, Christian, Černé ovce mezi Habsburky. Vyvrženci a prostopášníci slavného panovnického rodu, Praha 2001.
- DICKINGER, Christian, Habsburkové bez iluzí. Jací byli doopravdy? Praha 2002.
- GALANDAUER, Jan, František Ferdinand d'Este. Následník trůnu, Praha a Litomyšl 2000.
- GREGOROVICHOVÁ, Eva a kol., Ludvík Salvátor. Vědec a cestovatel, Brandýs nad Labem a Stará Boleslav 2005.
- GRÖSSINGOVÁ, Sigrid Maria, Korunní princ Rudolf. Volnomyšlenkář – svůdník – psychopat, Praha 2003.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, Alžběta. Císařovna proti své vůli, Praha 2002.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, Habsburkové. Životopisná encyklopedie, Praha 2001.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, Rudolf Habsburský. Princ a rebel, Praha 2006.
- HAMMONDOVÁ, Beate, Největší milostný příběh na dvoře habsburském. František Ferdinand a Žofie Chotková, Praha 2004.
- HERRE, Franz, Císař František Josef I. Jeho život – jeho doba, Praha 1998.
- LENDEROVÁ, Milena; RÝDL, Karel; Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století, Praha 2006.
- MARKUS, Georg, Causa Mayerling, Praha 1994.
- PERNES, Jiří, Habsburkové bez trůnu, Praha 1995.
- PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele, Lásky a sňatky Habsburků. Milostné příběhy a události kolem sňatků habsburského rodu, Praha 1997.

- SCHIELOVÁ, Irmgard, Stefanie. Životní osudy vdovy po následníkovi rakouského trůnu, Praha 2002.
- URBAN, Otto, František Josef I., Praha 1999.
- VEBER, Václav; HLAVAČKA, Milan, VOREL, Petr a kol., Dějiny Rakouska, Praha 2009.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, Jak se žilo za časů Františka Josefa I., Praha 1996.
- WIESFLECKER, Peter, Studien zur habsburgischen Heirats- und Familienpolitik im Zeitalter Kaiser Franz Josephs I. Austritte aus dem Kaiserhaus und Ehen mit Bürgerlichen, Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien, Wien 1989.
- WEISSENSTENER, Friedrich, Reformen, Republikaner und Rebellen. Das andere Haus Habsburg-Lothringen, München 1995.
- WINKELHOFER, Martina, Der Alltag des Kaisers. Franz Joseph und sein Hof, Innsbruck und Wien 2010.
- ŽUPANIČ, Jan, Habsburkové ve 20. století, in: Historický obzor, 2006, roč. 17, č. 1/2, s. 2-9.
- Velký slovník naučný, Praha 1999.

Seznam obrazových příloh

Příloha č. 1: Leopoldův otec toskánský velkovévoda Ferdinand IV. (sedící vlevo) se svými bratry: (zleva) Janem Salvátorem, Ludvíkem Salvátorem a Karlem Salvátorem.

Zdroj: PRASCHL-BICHLEROVÁ, Gabriele, Lásky a sňatky Habsburků. Milostné příběhy a události kolem sňatků habsburského rodu, Praha 2004.

Příloha č. 2: Toskánská velkovévodkyně Alice, matka arcivévodky Leopolda.

Zdroj: WÖLFLING, Leopold, Z arcivévodky hokynářem: Paměti habsburského arcivévodky Leopolda Toskánského, Rudná u Prahy a Vimperk 1996.

Příloha č. 3: Leopoldova oblíbená sestra arcivévodkyně Luisa Toskánská.

Zdroj: TOSCANA, Luise von, Mein Lebensweg, Dresden 2004, s. 187.

Příloha č. 4: Arcivévoda Leopold Ferdinand Toskánský.

Zdroj: WÖLFLING, Leopold, Z arcivévodky hokynářem: Paměti habsburského arcivévodky Leopolda Toskánského, Rudná u Prahy a Vimperk 1996.

Příloha č. 5: Karikatura listu Der Floh ze 4. ledna 1903 s textem: „Reportér: ‚A teď ještě to nejdůležitější, prosím: Vaše nejoblíbenější značka šampaňského?‘ Leopold Wölfling: ‚Ach, já si moc nepotrpím na etiketu.‘“ Autor F. Graetz.

Zdroj: Der Floh, 4. ledna 1903, s. 1.

Příloha č. 6: Vilemína Wölflingová v kolonii „přírodních lidí“ v Asconě. Vpravo dole je zobrazena vila Wölflingových v Zugu.

Zdroj: Wiener Bilder, 2. ledna 1907, s. 4.

Příloha č. 7: Vilemína Wölflingová (uprostřed) se svými sestrami po rozvodu s Wölflingem.

Zdroj: Wiener Bilder, 11. března 1908, s. 9.

Příloha č. 8: Svatba Leopolda Wölflinga s Marií Ritterovou. Titulní strana Wiener Bilder z 30. října 1907.

Zdroj: Wiener Bilder, 30. října 1907, s. 1.

Příloha č. 9: Leopold Wölfling na sklonku svého života ve fotolaboratoři.

Zdroj: WEISSENSTENER, Friedrich, Reformer, Republikaner und Rebellen. Das andere Haus Habsburg-Lothringen, München 1995, s. 291.